

ACFC/SR/II (2004) 005

**SECOND REPORT SUBMITTED BY MOLDOVA
PURSUANT TO ARTICLE 25, PARAGRAPH 2
OF THE FRAMEWORK CONVENTION FOR
THE PROTECTION OF NATIONAL MINORITIES**

(official language)

(Received on 14 May 2004)

**RAPORTUL REPUBLICII MOLDOVA
PRIVIND IMPLEMENTAREA CONVENȚIEI-CADRU
PENTRU PROTECȚIA MINORITĂȚILOR NAȚIONALE**
(în cadrul ciclului II de monitorizare de către Consiliul Europei)

Capitolul I.

Acțiuni practice, întreprinse la nivel național în corespundere cu rezultatele primului ciclu de monitorizare privind implementarea Convenției-cadru pentru protecția minorităților naționale

a.

Perioada următoare a prezentării Consiliului Europei primului Raport de Stat al Republicii Moldova privind implementarea Convenției-cadru pentru protecția minorităților naționale se caracterizează printr-o stabilitate a relațiilor interetnice. Republica Moldova a reușit să înregistreze performanțe semnificative în domeniul respectării drepturilor minorităților naționale și dispune acum de o bază legislativă în acest domeniu care, în general, corespunde standardelor internaționale. În scopul realizării angajamentelor asumate pe plan internațional, cadrul juridic național a evoluat și a fost îmbunătățit. A fost adoptat un șir de acte legislaiv-normative:

- **Hotărârea Guvernului Republicii Moldova nr.131** din 16 februarie 2001 „**Cu privire la unele măsuri de susținere a țiganilor din Republica Moldova**”;
- **Hotărârea Guvernului Republicii Moldova nr. 167** din 26 februarie 2001 „**Cu privire la Programul național de îmbunătățire a studierii limbii de stat a Republicii Moldova de către adulți (2001-2005)**”;
- **Legea Republicii Moldova nr.382-XV** din 19 iulie 2001 „**Cu privire la drepturile persoanelor aparținând minorităților naționale și la statutul juridic al organizațiilor lor**”. Adoptarea Legii a marcat începutul unei noi etape în implementarea Convenției-cadru în condițiile Moldovei;
- la 25 iunie 2002 în cadrul ședinței speciale a Parlamentului Republicii Moldova au fost examinate rezultatele monitorizării executării Legii „**Cu privire la drepturile persoanelor aparținând minorităților naționale și la statutul juridic al organizațiilor lor**” și a fost adoptată **Hotărârea nr.1293-XV „Asupra rezultatelor controlului privind executarea Legii cu privire la drepturile persoanelor aparținând minorităților naționale și la statutul juridic al organizațiilor lor”**;
- **Hotărârea „Privind aprobarea Planului național de acțiuni în domeniul drepturilor omului pentru anii 2004-2008”**, adoptată de către Parlamentul Republicii Moldova la 24 octombrie 2003. Capitolul 9 al acestui document, elaborat și realizat cu sprijinul PNUD în Moldova, prevede acțiuni întru asigurarea drepturilor minorităților naționale. Aprobarea Planului național a fost precedată de lucrul experților independenți, care au elaborat Studiul de bază cu privire la

situația în domeniul drepturilor omului în Republica Moldova. Capitolul „Drepturile minorităților naționale” al Studiului de bază conține atât o privire generală asupra situației curente în domeniul asigurării drepturilor minorităților naționale, cât și recomandări ce prevăd măsuri organizatorice, sprijin financiar, modificări legislative, aderări la acte internaționale, ratificarea Cartei europene a limbilor regionale sau minoritare, etc. Destinatarii ai acestor recomandări sînt: organele administrației publice centrale și locale, reprezentanții societății civile, organele justiției și de ordine publică, mijloacele de informare în masă (Planul de acțiuni în domeniul drepturilor omului pentru 2004-2008.- Chișinău, 2003.- 80p.; Studiu de bază cu privire la situația curentă în domeniul drepturilor omului în Republica Moldova.- Chișinău, 2003.- 104p.).

- la 19 decembrie 2003 Parlamentul Republicii Moldova a adoptat **Legea nr. 546-XV „Privind aprobarea Concepției politicii naționale a Republicii Moldova”**. Acest document reprezintă totalitatea principiilor, obiectivelor și sarcinilor prioritare privind integrarea și consolidarea poporului multicultural și multilingv al Republicii Moldova prin armonizarea intereselor naționale generale cu interesele tuturor comunităților etnice și lingvistice din țară. Conform Concepției, moldovenii – naționalitatea fondatoare a statului – împreună cu reprezentanții altor etnii: ucrainenii, rușii, găgăuzii, bulgarii, evreii, românii, belorușii, țiganii (romii), polonezii și alții, constituie poporul Moldovei, pentru care Republica Moldova este patria lor comună. Concepția a declarat angajamentul statului să se îngrijească în deplină măsură de păstrarea, dezvoltarea și libera exprimare a identității etnice, culturale, religioase și lingvistice a tuturor comunităților etnice care locuiesc în Moldova. Astfel, Republica Moldova s-a afirmat legislativ ca fiind o comunitate istoric constituită a mai multor popoare care se identifică ca un tot întreg.

A reînceput procesul de negocieri privind reglementarea problemei transnistrene și reintegrării Republicii Moldova. La aceasta a contribuit și instituirea funcției de Ministru al reintegrării în cadrul Guvernului Republicii Moldova (Legea Republicii Moldova nr. 1520-XV din 6 decembrie 2002 „Privind modificarea și completarea Legii cu privire la Guvern nr.64-XV din 31 mai 1990”). Ministrul reintegrării în cooperare cu organizațiile neguvernamentale, antrenează potențialul societății civile în procesul de examinare și soluționare a problemelor ce țin de protecția drepturilor populației de pe întreg teritoriul al republicii.

Actualmente, corespunzător recomandărilor Comitetului consultativ al Consiliului Europei, se lucrează în vederea pregătirii recensământului populației, care se va desfășura în perioada 5-12 octombrie 2004, stabilită prin Hotărîrea Guvernului Republicii Moldova nr.979 din 8 august 2003. A fost instituită Comisia

republicană, prezidată de viceprim-ministru al Republicii Moldova Valerian Cristea. Chestionarele pentru recensământ, perfectate în limbile majorității populației: moldovenească și rusă, conțin întrebări ce permit identificarea apartenenței lingvistice, etnice și religioase a cetățenilor. A fost stabilit bugetul recensământului, care constituie 29 mln. lei (2,2 mln. dolari). Guvernul republicii asigură 40% din mijloacele necesare.

Conștientizarea la nivel de stat a necesității de dezvoltare a relațiilor interetnice în baza principiului egalității în drepturi a tuturor grupurilor etnice conlocuitoare este confirmată de **Programul de activitate al Guvernului Republicii Moldova pe anii 2001-2005 „Renașterea economiei – renașterea țării”**, care include capitolul **„Politica regională. Relațiile interetnice”**. Guvernul Republicii Moldova recunoaște diversitatea etnico-culturală și pacea interetnică drept principalul tezaur național. Conform Programului autoritățile centrale și cele locale vor asigura dezvoltarea relațiilor interetnice pe baza ideilor și valorilor cu adevărat democratice, care exclud în întregime discriminarea după criterii etnice și lingvistice și asigură egalitatea în drepturi a tuturor grupurilor etnice din republică. Urmărind scopul dezvoltării social-culturale a minorităților naționale, organele administrației publice locale activează întru implementarea dispozițiilor Convenției-cadru și contribuie la realizarea proceselor integraționiste din societatea moldavă. Se constituie practica de desfășurare a sărbătorilor naționale tradiționale, festivalurilor, concursurilor. La nivel local se încurajează mișcarea obștească etnoculturală a minorităților naționale, se acordă sprijin financiar la realizarea activității statutare a organizațiilor obștești.

O semnificație hotărâtoare în recunoașterea autorității Republicii Moldova în spațiul european, inclusiv în domeniul armonizării relațiilor interetnice, este președinția republicii a Comitetului de Miniștri al Consiliului European în perioada dintre sesiunile 112 și 113 (15 mai – 6 noiembrie 2003), care s-a realizat sub genericul „Unitate prin diversitate”. O prioritate în activitatea republicii în cadrul președinției acestui for european a fost promovarea diversității culturale, lingvistice, religioase și spirituale – tezaur european - prin acceptarea, aprecierea și tolerarea diversității.

b.

O atenție deosebită a fost acordată activității întru implementarea dispozițiilor Convenției-cadru și rezultatelor primului ciclu de monitorizare a realizării ei în condițiile Moldovei, efectuat de către Consiliul European. Drept încheiere a acestei activități rodnice a servit (semnificativ, în acest sens,) seminarul internațional «Implementarea Convenției-cadru pentru protecția minorităților naționale: rezultatele monitorizării Consiliului European în Republica Moldova», desfășurat în perioada 25-26 septembrie 2003 la Chișinău. La lucrările acestui seminar, organizat de către Departamentul Relații Interetnice cu sprijinul Directoratului general pentru drepturile omului al Consiliului European, au participat deputații Parlamentului Republicii Moldova, funcționari publici, savanți, liderii organizațiilor

minorităților naționale și asociațiilor neguvernamentale. În total au participat 125 de persoane, printre care: 24 reprezentanți ai ministerelor și departamentelor; 37 reprezentanți ai organelor administrației publice (din 30 raioane, municipii și UTA Găgăuzia). Obiect al discuțiilor a fost Avizul Comitetului consultativ (ACFC/OP/(2002)3), Rezoluția Comitetului de Miniștri al Consiliului Europei Res CM (2003)4 privind implementarea Convenției-cadru pentru protecția minorităților naționale de către Republica Moldova și Comentariile Republicii Moldova la Avizul menționat CM (2002)44. Pentru prima dată, documentele, conținând o evaluare internațională a situației minorităților naționale în Moldova, au fost publicate în 6 limbi ce funcționează pe teritoriul republicii: moldovenească, ucraineană, rusă, găgăuză, bulgară și țigănească. Aceste documente au fost expediate în adresa tuturor ministerelor, departamentelor și organelor administrației publice locale, inclusiv în regiunile compact populate de ucraineni, găgăuzi, bulgari etc.

c.

Este de menționat gradul sporit al participării societății civile în implementarea și promovarea prevederilor Convenției-cadru. Astfel, societatea civilă, exercitând funcția de mediator între minoritățile naționale și organele puterii, sesizează organizațiile de stat și internaționale privind cele mai dificile probleme ale minorităților. Organizațiile neguvernamentale cointeresate și reprezentanții societății civile au posibilitatea de a participa la lucrările seminarelor internaționale în cadrul cărora se examinează problemele date. În amplasarea activității independente a asociațiilor obștești, reprezentând minoritățile naționale, în cadrul Pactului de Stabilitate pentru Europa de Sud-Est, fiind sprijinite de programele Consiliului Europei, Fondului Soros în Moldova, UNESCO, de misiunile diplomatice ale Marii Britanii, SUA, Olandei etc., acreditate în Republica Moldova. Pe parcursul anilor 2002-2003, cu concursul organizațiilor neguvernamentale, au fost organizate și desfășurate un sir de seminare și conferințe internaționale în cadrul cărora s-au discutat căile și mijloacele de aplicare a standardelor europene ce țin de drepturile omului și, implicit, de drepturile minorităților naționale în condițiile Moldovei poliethnice. Printre acestea este de menționat:

- „Punți hertziene între comunitățile etnoculturale: experiența difuzorilor din Moldova, Ucraina și România” (Asociația Presei Electronice „APEL”, ONG);
- „Minoritățile naționale și relații interetnice: tradiția europeană și experiența noilor democrații pentru Moldova” (Centrul analizei politice și tehnologiilor sociale „Captis”, Asociația tinerilor politologi, ONG);
- „Toleranța și diversitatea în presă” (Centrul independent de jurnalism, ONG);
- „Promovarea relațiilor interetnice în Republica Moldova” (LADOM – Liga Apărării Drepturilor Omului din Moldova, ONG);

- „Acordurile bilaterale ca mijloc de realizare continuă a drepturilor educaționale și culturale ale minorităților naționale” și „Standardele internaționale privind protecția minorităților naționale și căile de realizare a lor în Republica Moldova” (Centrul pentru problemele minorităților naționale, ONG);
- „Diversitatea culturală – tezaurul spiritual al poporului Republicii Moldova” (Asociația oamenilor de știință din Moldova „N.Milescu-Spătaru”, ONG).

Activitatea reprezentanților organizațiilor obștești ale minorităților naționale în cadrul unor astfel de seminare permite de a crea opinia publică referitor la eficacitatea aplicării principiilor internaționale de egalitate și nediscriminare, a aprecia mersul executării în practică a dispozițiilor de bază ale Convenției-cadru.

A crescut simțitor numărul asociațiilor obștești ale minorităților naționale. Conform datelor din 01.01.2004 pe lângă Departamentul Relații Interetnice sînt acreditate 78 de organizații neguvernamentale ale minorităților naționale, înregistrate de Ministerul Justiției. Aproximativ 70 de organizații obștești etnoculturale ale minorităților naționale sînt înregistrate și activează la nivel local: în mun. Chișinău și Bălți; în raioanele Soroca, Taraclia, Edineț, Rezina, Șoldănești, Cahul, Drochia, Criuleni, Glodeni, Dondușeni, Ungeni, Rîșcani, Orhei, Călărași, Strășeni, Florești. Sub egida Departamentului Relații Interetnice activează Consiliul coordonator al organizațiilor etnoculturale. Consiliul, reprezentînd interesele minorităților naționale, implică reprezentanții acestora în procesul de luare a deciziilor ce țin de interesele etniilor minoritare. *(Activitatea Consiliului coordonator al organizațiilor etnoculturale pe lângă Departamentul Relații Interetnice este reflectată detaliat în Raportul de Stat al Republicii Moldova din 1999, în informațiile la art.15 și Comentariile republicii Moldova CM (2002)44, în informațiile la art.15 al Convenției-cadru, p.119).*

d.

Republica Moldova, în persoana Departamentului Relații Interetnice – organ ce promovează politica de stat în domeniul relațiilor interetnice - intenționează să realizeze o permanentă cooperare cu Comitetul consultativ al Consiliului Europei privind implementarea Convenția-cadru pentru protecția minorităților naționale. În acest scop se oferă informații despre schimbările în legislație și asigurarea în practică a drepturilor minorităților naționale, se organizează în comun seminare și vizite ale experților Consiliului Europei în Moldova. Întru realizarea p.3 al Rezoluției Comitetului de Miniștri Res CMN (2003)4 din 15 ianuarie 2003 la Chișinău s-a desfășurat seminarul „Implementarea Convenției-cadru pentru protecția minorităților naționale: rezultatele monitorizării Consiliului Europei în Republica Moldova”; au fost organizate un șir de întrevederi ale persoanelor oficiale din stat cu A. Vladicenco, conducătorul Directoratului general pentru drepturile omului al Consiliului Europei, care a efectuat o vizită la Chișinău în perioada 26-27 septembrie 2003; în scopul determinării zonelor compact populate de etniile minoritare și ținînd cont de specificul Moldovei, se examinează

posibilitatea de a organiza seminare similare în raioanele, în care reprezentanții minorităților naționale constituie o parte considerabilă din populație.

Capitolul II.

Acțiunile, întreprinse întru activizarea realizării Convenției-cadru în corespundere cu Rezoluția, aprobată de Comitetul de Miniștri al Consiliului Europei referitor la Republica Moldova

a. Privire generală asupra acțiunilor, întreprinse în vederea executării avizelor Comitetului de Miniștri al Consiliului Europei

Republica Moldova întreprinde măsuri concrete întru executarea Rezoluției Comitetului de Miniștri al Consiliului Europei Res CMN(2003)4 privind implementarea Convenției-cadru pentru protecția minorităților naționale. Au fost îndeplinite recomandările, anterioare aprobării Rezoluției: a fost organizat seminarul „Implementarea Convenției-cadru pentru protecția minorităților naționale: rezultatele monitorizării Consiliului Europei în Republica Moldova” (Chișinău, 25-26 septembrie 2003); Avizul Comitetului consultativ (ACFC/OP/I (2002)3), Rezoluția Comitetului de Miniștri al Consiliului Europei Res CMN (2003)4 și Comentariile Republicii Moldova CM (2002)44 despre mersul realizării Convenției-cadru au fost traduse și publicate în 6 limbi ce funcționează pe teritoriul republicii (moldovenească, ucraineană, rusă, bulgară, găgăuză și țigănească). Aceste documente au fost expediate în adresa tuturor organelor administrației publice centrale și locale în vederea întreprinderii unor acțiuni corespunzătoare; liderilor organizațiilor obștești ale minorităților naționale pentru a-i informa despre aprecierea situației relațiilor interetnice și respectarea drepturilor ucrainenilor, rușilor, bulgarilor, găgăuzilor, țiganilor și reprezentanților grupurilor etnice puțin numeroase. Ca urmare, devine o normă practica consultarea organelor administrației publice centrale și locale cu organizațiile obștești ale minorităților naționale la luarea deciziilor ce îi afectează. Sistematic sînt organizate asemenea consultări directe de către primăriile mun. Chișinău, Bălți, Soroca, sub egida cărora activează Comisii și Consilii coordonatoare ale organizațiilor etnoculturale. Diapazonul problemelor și temelor discutate cu reprezentanții minorităților naționale nu se limitează la domeniul culturii și învățămîntului și se extinde în cursul întîlnirilor cu conducătorii țării. Astfel, pe parcursul anului 2003 au avut loc întîlniri ale liderilor asociațiilor etnoculturale cu Președintele Republicii Moldova Vladimir Voronon (16 mai), Președintele Parlamentului Republicii Moldova Eugenia Ostapciuc (6 noiembrie), deputații Parlamentului Republicii Moldova (29 mai), Ministrul reintegrării V.Șova. În cadrul acestor dialoguri directe sînt abordate probleme ce țin de dezvoltarea social-economică și politică a statului moldav polietnic, se stabilesc mijloacele de antrenare în procesul de luare a deciziilor politice a tuturor cetățenilor republicii indiferent de apartinența etnică și lingvistică.

Ministerul Culturii, Ministerul Educației, Ministerul Muncii și Protecției Sociale, Ministerul Sănătății, Consiliul Coordonator al Audiovizualului, Departamentul Relații Interetnice aplică consecvent, în limitele competențelor sale, Recomandările, fapt ce este stipulat și în programele lor de activitate.

b. Informația referitor la acțiunile întreprinse întru executarea concluziilor din p.1 al Rezoluției.

P.1, paragraful 2

„Mai persistă neajunsurile și dificultățile, afectând, în special persoanele care aparțin minorităților naționale dezavantajate sau puțin numeroase, în astfel de domenii precum sînt cele ale mass-media, participarea la problemele de ordin public și utilizarea limbilor minoritare”.

P.1, paragraful 3

„Schimbările legislative cerute de către Legea organică, adoptată în anul 2001, trebuie efectuate fără întârziere, în baza unei consultări cu persoanele corespunzătoare. Este esențial de a asigura, prin implementarea unei legislații relevante, protecția corespunzătoare persoanelor care aparțin minorităților naționale, identității și culturii lor respective, inclusiv celor dezavantajate sau puțin numeroase”.

P.1, paragraful 4

„Deși există în societatea din Republica Moldova un spirit de toleranță și dialog interetnic, apar tensionări în ceea ce privește politica Guvernului privind limba. Pentru a evita toate manifestările intoleranței lingvistice, este important de a promova o apropiere echilibrată în acest domeniu, luînd în considerație interesele legitime ale tuturor minorităților naționale, precum și a majorității”.

Legislația Republicii Moldova în vigoare asigură egalitate în drepturi tuturor grupurilor etnice, inclusiv celor puțin numeroase. Conform statisticilor oficiale ale recensămîntului din 1989 în republică locuiesc grupuri etnice, componența numerică ale cărora nu depășește 0,1% din populație. Grupurile nominalizate sînt examinate ca fiind puțin numeroase, precum ar fi: tătarii, armenii, azerii, uzbekii, ciuvașii, grecii, lituanenii, coreienii, udmurții, osetinii, italienii etc. Reprezentanții etniilor enumerate (12) au instituit organizații obștești republicane, conducătorii cărora sînt membri ai Consiliului coordonator al organizațiilor etnoculturale pe lîngă Departamentul Relații Interetnice. Copreședinte al Consiliului coordonator al organizațiilor etnoculturale pe parcursul anului 2003 a fost V. Ianiev, președintele Societății de cultură greacă „Elefteria”, reales în acest post și pentru anul următor. Organizațiile acreditate pe lîngă Departament beneficiază de sprijinul statului în desfășurarea activității sale statutare, inclusiv și de finanțarea programelor de

dezvoltare a culturii și limbii naționale. În proces de înregistrare se află asociația etniei gruzine.

Reprezentanții minorităților etnice puțin numeroase participă regulat la discutarea și soluționarea problemelor ce țin de relațiile interetnice, la întâlnirile consultative cu conducătorii statului.

O prioritate a activității staturate a organizațiilor minorităților puțin numeroase este „școala duminicală” pentru studierea limbii materne, culturii și tradițiilor naționale. „Școala duminicală” contribuie la formarea conștiinței naționale și identității etnice în mediul tineretului. Grație activității lor, cetățenii Moldovei ce fac parte din etniile puțin numeroase, dispun de posibilitatea de a utiliza limba maternă nu numai în cadrul familiei sale, ci și în viața publică a republicii. Activitatea „școlilor duminicale” ale lituanenilor, armenilor, azerilor, grecilor ș.a. se realizează în conformitate cu legislația în vigoare, care reglementează drepturile educaționale și activitatea obștească a minorităților naționale, și pot fi examinate ca instituții obștești de instruire și învățământ în cadrul învățământului extrașcolar suplimentar.

Republica Moldova promovează o politică echilibrată în domeniul funcționării limbilor. **Planul național de acțiuni în domeniul drepturilor omului pentru anii 2004-2008**, aprobat de Parlamentul Republicii Moldova la 24 octombrie 2004 (Hotărârea nr.415-XV) printre altele prevede următoarele:

- demararea procedurii de ratificare a Cartei Europene a limbilor regionale sau minoritare (2006);
- ajustarea legislației în vigoare la standardele Cartei Europene a limbilor regionale sau minoritare (2005);
- crearea în instituțiile de învățământ mediu de specialitate și superior de stat a grupelor cu predare în limba rusă pentru toate disciplinele;
- asigurarea învățării limbii ucrainene, bulgare și găgăuze în localitățile în care locuitorii de naționalitatea respectivă constituie o parte considerabilă din populație;
- elaborarea curriculumurilor și manualelor de limbă și literatură ucraineană, bulgară și găgăuză pentru școli cu instruire în limba de stat;
- studierea problemei privind predarea limbii țigănești în unele instituții de învățământ.

Pe parcursul anilor 2002-2003 Departamentul Relații Interetnice a depus eforturi întru elaborarea **proiectului de angajamente** din lista propusă de Carta Europeană privind protecția și încurajarea utilizării limbilor ucraineană, rusă, găgăuză și bulgară. În corespundere cu proiectul de angajamente, pe teritoriul Republicii Moldova se propune:

- a clasifica limba ucraineană ca limbă regională și limbă a minorității naționale;
- a clasifica limba găgăuză ca limbă regională și limbă oficială pe teritoriul UTA Găgăuzia (Gagauz Yeri), mai puțin utilizată în prezent;
- a clasifica limba bulgară ca limbă regională și limbă a minorității naționale.

În corespundere cu lista angajamentelor propuse de Carta Europeană, limba rusă poate fi clasificată doar ca limbă regională sau limbă a minorității naționale. Însă, funcțiile limbii ruse în Republica Moldova sînt cu mult mai largi, fiind utilizată în toate regiunile republicii. Conform Legii cu privire la funcționarea limbilor vorbite pe teritoriul Republicii Moldova (1989) limba rusă se utilizează pe teritoriul republicii alături de limba moldovenească în calitate de limbă de comunicare între națiuni. În acest context, includerea în Carta Europeană a limbii ruse doar în calitate de limbă regională sau minoritară nu va asigura protejarea ei corespunzătoare.

Elaborarea **proiectului** menționat a fost realizată cu participarea grupului de experți: savanți ai Institutului de cercetări interetnice al Academiei de științe a Moldovei; lectorii catedrelor de filologie ale Universității de stat din Republica Moldova, Universității pedagogice I. Creangă (mun.Chișinău), Universității pedagogice A.Russo (mun.Bălți), Universității din Comrat (UTA Găgăuzia). În componența grupului de experți au fost incluși și specialiști, care au reprezentat interesele comunităților ucraineană și bulgară, organizațiilor obștești ale rușilor și găgăuzilor. În prezent, proiectul este prezentat pentru discuții publicului larg, cercetătorilor și specialiștilor-practici în cadrul seminarelor și conferințelor.

În scopul satisfacerii necesităților lingvistice și executării art.29 din Legea cu privire la drepturile persoanelor aparținînd minorităților naționale și la statutul juridic al organizațiilor lor, Parlamentul Republicii Moldova a adoptat la 21 noiembrie 2003 **Legea Republicii Moldova nr. 469-XV „Cu privire la modificarea și completarea unor acte legislative”**. Legea menționată prevede modificarea și completarea următoarelor acte normative:

- Legea cu privire la activitatea de raționalizare (nr.138-XV din 10 mai 2001);
- Legea privind brevetele de invenție (nr.461-XII din 18 mai 1995);
- Legea privind protecția topografiilor circuitelor integrate (nr.659-XIV din 29 octombrie 1999);
- Legea privind mărcile și denumirile de origine ale produselor (nr.588-XII din 22 septembrie 1995);
- Legea privind protecția desenelor și modelelor industriale (nr.991-XIII din 15 octombrie 1996);

- Legea privind protecția soiurilor de plante (nr.915-XIII din 11 iulie 1996).

Astfel, persoanelor fizice li se acordă dreptul de a perfecta documentele ce țin de domeniile respective în limba moldovenească sau în limba rusă.

În scopul armonizării situației lingvistice, în prezent, se elaborează **Programul complex de stat pentru asigurarea funcționării limbilor vorbite pe teritoriul Republicii Moldova.**

Perioada următoare anului 1989 este marcată de schimbări pozitive în situația lingvistică: dezvoltarea cadrului legislativ care extinde utilizarea limbii moldovenești în calitate de limbă de stat, încurajează utilizarea altor limbi vorbite pe teritoriul republicii - ucraineană, rusă, găgăuză (ca limbă oficială pe teritoriul UTA Găgăuzia), bulgară, idiș, țigănească - în diferite sfere ale vieții publice și private. *(Situația în domeniul lingvistic este reflectată în Raportul Republicii Moldova privind implementarea Convenției-cadru din 1999, în informația la art.5,9,10,11,12,14 ale Convenției-cadru).*

Noul **Program** va fi orientat spre protejarea și facilitarea în continuare a limbilor folosite în diferite sfere ale vieții publice: moldovenească, ucraineană, rusă, găgăuză și bulgară și ține cont de necesitățile altor limbi mai puțin răspândite (din motive obiective) pe teritoriul republicii: idiș, poloneză, belorusă, țigănească; asigurarea necesităților lingvistice și intereselor minorităților naționale puțin numeroase. Complexul de măsuri pentru susținerea limbilor minorităților naționale include: dezvoltarea bazei metodico-științifice; organizarea studierii limbilor în instituțiile de învățământ de toate tipurile în corespundere cu standardele lingvistice internaționale; elaborarea și editarea materialelor instructiv-didactice într-un număr necesar; majorarea volumului de editare a literaturii în limbile respective; instruirea și perfecționarea cadrelor pedagogice; folosirea potențialului mass-media în vederea studierii și extinderii limbilor.

P.1, paragraful 5

„ În vederea unui dezechilibru substanțial, dintre diferite minorități naționale, în privința accesului și prezenței lor în mass-media, este important ca Guvernul să asigure un sprijin mai mare minorităților naționale care sînt dezavantajate în această privință și, în particular, minorității ucrainene”.

Ținînd cont de necesitățile cultural-lingvistice ale ucrainenilor, care constituie cea mai mare etnie din Moldova (13,8%), Consiliul Coordonator al Audiovizualului din Republica Moldova contribuie la dezvoltarea activității posturilor de televiziune și radio, care emit programe în limba ucraineană. Consiliul Audiovizualului a eliberat licență de emisie Societății cu răspundere limitată

„ULDUZ-GRUP” pentru postul „Radio-MELODIA”, care va emite programe în limba ucraineană în orașele Bălți, Orhei, Nisporeni, Rezina, Drochia și alte localități ale republicii. Conducerea postului intenționează să formeze o rețea de transmisiune. Construirea noii rețele este proiectată în trei etape, care prevăd colaborarea în domeniul de creație și financiar cu postul de radio „Melodia din Ucraina”, cu societățile etnoculturale ale ucrainenilor din Moldova. Studiourile de televiziune prin cablu „CTV”, „Cortel”, „Teleradio Găgăuzia” transmit programe ale posturilor ucrainene „Inter” și „TRC”. Televiziunea municipală prin cablu „Sun TV” retransmite de asemenea posturi de televiziune din Ucraina. Pe teritoriul din stînga Nistrului, populat masiv de ucraineni, se difuzează posturile principale ale televiziunii ucrainene.

Compania „Teleradio-Moldova” în cadrul redacțiilor speciale televizate și radio pregătesc emisiuni tematice în limbile ucraineană, bulgară, găgăuză, rusă, țigănească și idiș. În perioada anilor 2000-2002 s-a înregistrat o micșorare a volumului de emisie în limbile respective. În anul 2003 volumul de emisie a redacției speciale „Comunitate” a crescut, în comparație cu anul precedent, de 1,7 ori. În același an a apărut un nou program în limba poloneză. Cu toate acestea, situația vizînd volumul de emisie în limbile minorităților naționale rămîne în continuare instabil. Conducătorii organizațiilor etnoculturale își manifestă îngrijorare în legătură cu reorganizarea Companiei de Stat „Teleradio-Moldova” în instituție publică .

Comitetul de Miniștri al Consiliului Europei just atenționează în p.1 al Rezoluției Res CMN (2003)⁴ referitor la existența unui dezechilibru dintre diferite minorități naționale, în privința accesului și prezenței lor în mass-media, în special a minorităților naționale puțin numeroase și, în particular, a minorității ucrainene. **Legea Republicii Moldova nr.1320-XV din 26 iulie 2002 „Cu privire la instituția publică națională a audiovizualului Compania „Teleradio-Moldova”** permite antrenarea reprezentanților minorităților naționale în procesul de luare a deciziilor în domeniul mass-media. Consiliul coordonator al organizațiilor etnoculturale pe lîngă Departamentul Relații Interetnice la ședința din 7 mai 2003 a numit pe termen de 5 ani membri ai Consiliului de observatori al Companiei „Teleradio-Moldova” următoarele persoane: Nicolai Oleinic, președintele Comunității Ucrainene din Republica Moldova și Muharib Allahverdiev, președintele Organizației de Colaborare „Moldova- Azerbaidjan”. Numirea lor s-a realizat în corespundere cu p.(2), f) al art.13 din Legea cu privire la instituția publică națională a audiovizualului Compania „Teleradio-Moldova”: „Consiliul de observatori este constituit din 15 membri numiți din rîndul personalităților notorii din domeniul culturii, științei, învățămîntului, mijloacelor de informare în masă și din rîndul altor reprezentanți ai societății civile pe o perioadă de 5 ani, în felul următor: f) organizațiile culturale ale minorităților naționale din Republica Moldova – 2 membri, numiți de adunarea generală a reprezentanților lor”. Astfel, minorităților naționale li se oferă posibilitate de a influența situația și de a contribui la dezvoltarea mass-media în limbile minorităților naționale prin

intermediul reprezentanților săi, ceea ce corespunde recomandărilor Comitetului consultativ al Consiliului Europei.

Informația privind măsurile întreprinse întru susținerea Țiganilor/romilor din Republica Moldova

P.1, paragraful 6

„În domeniul educației este esențial de a consulta reprezentanții diferitor minorități naționale, pentru a asigura un răspuns echilibrat la necesitățile lor specifice și un acces echitabil la resursele disponibile. O atenție deosebită trebuie acordată minorităților puțin numeroase și celor care nu au posibilitatea de a se bucura de suportul Patriei-mame”.

P.1, paragraful 7

„Contrar unor inițiative recente ale autorităților, implementarea Convenției-cadru n-a cunoscut un succes definitiv în privința romilor. Acțiunea este urgent necesară pentru a elimina manifestările de discriminare și dificultățile social-economice serioase cu care se confruntă românii, și a susține integrarea lor în societatea moldavă”.

Conform recensământului din anul 1989, numărul Țiganilor/romilor este de 11.571 persoane. Astfel, numai 0,3% din populația Moldovei se identifică ca fiind Țigani. În opinia liderilor organizațiilor obștești ale romilor aceste date nu corespund situației reale, minoritatea romă fiind mult mai numeroasă. Departamentul Relații Interetnice dispune de informația statistică, întocmită pe baza datelor organelor publice din fostele județe (2002). Reșind din aceste date, numărul total al Țiganilor/romilor pe teritoriul republicii este de aproximativ 19.000 pers., inclusiv: în județul Soroca – 4286 pers., în județul Orhei – 1789 pers., în județul Tighina – 575 pers., în județul Taraclia – 532 pers., în județul Edineț – 4293 pers., în județul Bălți – 2055 pers., în județul Ungheni – 2265 pers., în județul Lăpușna – 1080 pers., în județul Cahul – 526 pers., în județul Chișinău – 1105 pers., în UTA Găgăuzia – 1550 pers. Precizarea numărului real al Țiganilor din republică va fi realizabilă după efectuarea următorului recensământ al populației preconizat pentru anul 2004.

Republica Moldova, în comparație cu perioada reflectată în Raportul precedent, a depus eforturi semnificative în soluționarea problemelor ce țin de integrarea Țiganilor/romilor în societatea moldovenească. Țiganii se bucură de susținere din partea organelor publice centrale și locale. Întru sprijinirea Țiganilor ca minoritate etnică la 16 februarie 2001 a fost adoptată **Hotărârea Guvernului Republicii Moldova nr.131 „Cu privire la unele măsuri de susținere a Țiganilor din Republica Moldova”** și Direcțiile principale de susținere a Țiganilor din Republica

Moldova. Hotărîrea menționată prevede măsuri concrete întru îmbunătățirea stării social-economice a țăganilor din republică. La realizarea Hotărîri participă Ministerul Educației, Ministeru Culturii, Ministerul Muncii și Protecției Sociale, Ministerul Sănătății, Departamentul Relații Interetnice, Academia de Științe a Moldovei, precum și organele publice locale. Aceste organe au elaborat și aprobat planuri de măsuri privind realizarea Direcțiilor principale de susținere a țăganilor din Republica Moldova pentru anii 2001-2010. Activitatea ministerelor și instituțiilor susnumite în acest domeniu poate fi apreciată din informațiile de mai jos.

Ministerul Muncii și Protecției Sociale al Republicii Moldova a aprobat la 12 aprilie 2001 planul de acțiuni întru studierea problemei angajării țăganilor/romilor în câmpul muncii, reducerea șomajului printre țăgani, asigurării sociale a femeilor țigance. Ministerul a efectuat un sondaj sociologic privind situația țăganilor. De rezultatele sondajului s-a ținut cont la elaborarea programelor teritoriale de ocupare a forței de muncă pentru anii 2003-2005. O atenție deosebită se acordă țăganilor ce se adresează la agențiile pentru ocuparea forței de muncă din teritorii pentru a fi angajați în câmpul muncii. Interesele familiilor social-vulnerabile ale țăganilor sînt protejate de legislația în vigoare: Hotărîrea Guvernului Republicii Moldova nr.456 din 15 mai 1997 „Privind măsurile suplimentare pentru protecția socială a familiilor cu copii”, Legea nr.933-XIV din 14 aprilie 2000 „Cu privire la protecția socială specială a unor categorii de populație”, Hotărîrea Guvernului Republicii Moldova nr.51 din 23 ianuarie 2002 „Privind aprobarea Concepției naționale pentru protejarea copilului și familiei”.

Ministerul Educației al Republicii Moldova în corespundere cu planul de acțiuni întru susținerea țăganilor/romilor a elaborat și expediat circulare pentru a studia frecventarea școlilor de către copiii romi, promovează ideea de a dezvolta cultura națională în rîndurile elevilor-romi, a propus să se deschidă o grupă de meserii în cadrul unei instituții de învățămînt, a realizat un sondaj privind situația țăganilor/romilor în cadrul programului „RIPPLE”.

Ministerul Sănătății al Republicii Moldova, în scopul stabilirii nivelului de cunoaștere a regulilor modului sănătos de viață de către țăgani, a realizat în județele Soroca, Bălți și Ungheni un sondaj a 100 de persoane de naționalitate țigani. Analiza rezultatelor anchetării va servi drept bază pentru ridicarea eficacității acțiunilor în vederea educării și implementării modului sănătos de viață printre țăgani. Ministerul a elaborat materiale metodico-informaționale pentru a fi repartizate în localitățile compact populate de țăgani cu următoarea tematică:

- profilaxia bolilor, sexual transmisibile și HIV-SIDA;
- despre dauna narcoticelor;
- despre influența deprinderilor dăunătoare, alcoolului, fumatului asupra sănătății omului;
- planificarea familiei;
- profilaxia tuberculozei;

- modul sănătos de viață și profilaxia cancerului;
- rolul igienei personale.

Medicii-specialiști organizează pentru femeile țigance gravide și cu copii de pînă la un an lecții „Școala viitoarelor mame” și „Școala mamei”.

Avînd în vedere protejarea tradițiilor, culturii și soluționarea problemelor social-culturale, țiganii s-au reunit în organizații obștești. La momentul actual (1 ianuarie 2004) pe lîngă Departamentul Relații Interetnice sînt acreditate 8 organizații etnoculturale ale romilor, avînd statut de republicane:

- Asociația Obștească a Femeilor Țigance „Juvlia Romani”, creată în 1997;
- Asociația „Terminatango-Rroma” a tineretului țigănesc, creată în 1998;
- Asociația Etno-Socio-Cultural-Educativă „Bahtalo Rom”, creată în 1999;
- Mișcarea Socială a Romilor din Moldova, creată în 2001;
- Asociația Științifico-Culturală „Elita Romani”, creată în 2001;
- Uniunea Tinerilor Romi „Tărnă-Rom”, creată în 2002;
- Societatea Social-Culturală „Tradiția Romilor”, creată în 2002;
- Asociația Romilor din Republica Moldova „Rubin”, creată în 2002.

7 asociații etnoculturale ale țiganilor sînt înregistrate de organele publice locale din Chișinău, Bălți, Comrat, Soroca, s.Vulcănești, Ciadîr-Lunga. Extinderea intensă a mișcării național-culturale în mediul țiganilor are loc grație absenței în legislația republicii a restricțiilor la asociere după criteriul etnic și demonstrează atitudinea nediscriminatorie a organelor puterii de stat față de inițiativele țiganilor. În vederea executării Hotărîrii Guvernului Republicii Moldova nr.131 din 16 februarie 2001 „Cu privire la unele măsuri de susținere a țiganilor din Republica Moldova”, pe parcursul anilor 2001-2002, organele de administrare publică județene au realizat un șir de măsuri concrete întru soluționarea problemelor ale dezvoltării social-culturale a țiganilor. S-au precizat direcțiile și formele principale de susținere a țiganilor și organizațiilor lor obștești de către organele puterii executive locale:

- reprezentanții țiganilor sînt antrenați la participarea în cadrul festivalurilor folclorice, organizate în regiunile republicii, concursurilor, sărbătorilor culturilor naționale, expozițiilor de artizanat și meșteșugărit;
- se acordă sprijin, inclusiv financiar, acțiunilor orientate întru renașterea și dezvoltarea culturii, tradițiilor, obiceiurilor și meșteșugurilor tradiționale ale romilor;
- se acordă ajutor social familiilor vulnerabile ale romilor sub formă de: produse alimentare, îmbrăcăminte, lemn, cărbune, ajutor material etc.;
- se întreprind măsuri concrete pentru școlarizarea copiilor romi;
- din mijloacele organelor de administrare publică locală sînt reparate încăperile școlilor din satele compact populate de romi;
- se acordă suport financiar activității editoriale.

Cele expuse rees și din informația de mai jos, prezentată de organele publice din **fostele județe**, cuprinzând perioada anilor 2001-2002.

Cu contribuția Direcției principale de educație și sport al județului Lăpușna 10 copii romi au început să frecventeze școala.

În satul Vulcănești, județul Ungheni, în anul de studii 2001-2002 în clasa a 9-a au fost înscriși 18 copii romi, dintre care au absolvit 6 persoane. În acest sat este scăzut gradul de alfabetizare al țiganilor: știu să citească 556 (47%), citesc cu greu 201 (17%), nu citesc 174 (15%).

În județul Soroca în an.2002 au fost școlarizați 157 copii romi.

În județul Edineț în an. 2002 au fost școlarizați 175 copii romi.

În an.2001 în județul Cahul au fost pregătiți pentru școală 15 elevi.

În județul Bălți în an.2001 pentru școlarizare 9 copii romi au primit câte 85 lei. De Ziua Internațională a Copilului - 1 iunie – copiii care se găsesc la evidență au primit câte 30 lei, iar pentru 1 septembrie 7 familii au primit câte 100 lei. În instituțiile internat din județul Bălți învață 12 copii romi, cărora li se acordă asistență socială.

În mun. Chișinău, în an.2002, și-au făcut studiile 157 copii romi. În an. 2002 către Ziua Internațională a Copilului – 1 iunie – copiii din familii numeroase au beneficiat de cadouri din partea Direcției municipale de protecție a drepturilor copilului. La sărbătorile de crăciun, de Paști, copiii din familii social-vulnerabile și familii cu mulți copii au primit cadouri și au participat la toate festivalurile organizate de Primăria mun. Chișinău.

În județul Tighina, pe parcursul anului 2002, 5 persoane de origine romi au primit din fondul comun ajutor financiar în sumă de 700 lei.

Administrația publică locală din județul Orhei a întocmit listele familiilor numeroase și familiilor social-vulnerabile ale romilor, care au fost luate la evidență pentru a li se acorda ajutor în scopul școlarizării copiilor.

La ședințele Consiliului de administrare a fondului județean de susținere socială din județul Soroca au fost examinate 107 cereri unde se solicită ajutor material de la persoanele socialmente vulnerabile din rîndul romilor, în urmă cărora s-a acordat ajutor în sumă de 5.600 lei. S-a acordat și ajutor de șomaj pentru 5 persoane de naționalitate romă. Specialiștii Secției județene protecția drepturilor copilului au identificat familiile cele mai nevoiașe, cu mulți copii în scopul acordării ajutorului material pentru școlarizare. S-a acordat ajutor material la 14 familii numeroase, 16

mame singuratice, 8 familii adoptive, 19 familii cu copii invalizi, 12 familii monoparentale. Primăria mun. Soroca a distribuit apartamente la 2 familii de romi.

Primăria comunei Pîrjolteni a alocat satului Ursari, locuit preponderent de romi, suma de 1500 lei pentru reparația unei săli de clasă. S-a soluționat chestiunea alimentării copiilor; s-a repartizat îmbrăcăminte pentru fetițe în vîrsta de pînă la 6ani; au fost instalate 10 numere de telefoane; pentru acordarea asistenței medicale a populației, săptămînal se deplasează la Ursari medicii de la Centrul de medicină din sectorul Călărași.

Se soluționează problemele stringente și în comuna Țibirica în componența căreia se află satul Schinoasa cu un număr total de 251 romi. Primăria a acordat sprijinul necesar la reparația școlii primare din sat, alocînd suma de 2 mii lei. S-a soluționat problema conectării satului la rețeaua de energie electrică; la școală s-a instalat un număr de telefon; s-a organizat lucrul bibliotecii din sat.

În an.2001 în județul Lăpușna, Fondul de susținere socială a populației a acordat ajutor material în sumă de 150 lei pentru fiecare din 135 familii de țigani. În aprilie 2002 s-au desfășurat acțiuni cu genericul „Să dăm dovadă de caritate” în cadrul cărora 4 familii de țigani cu mulți copii, afectate de sărăcie, au primit ajutor material: produse alimentare, haine, încălțăminte.

Din bugetul local al mun. Chișinău Societății Social-Culturale a romilor „SINTI” i-au fost repartizate 10 mii lei pentru editarea cărții „Десять тетрадей в клеточку”, autor artist emerit al Moldovei, președintele primei asociații ale romilor din republică „Romii Moldovei”, regretatul Pavel Andreicenco. Primăria mun.Chișinău a acordat suport financiar Centrului al culturii și artei romilor „Amă Roma” în sumă de 10 mii lei pentru editarea Ghidului de conversație romani-romîn și romani-rus și încă 10 mii lei pentru editarea Culegerii de cîntece și dansuri țigănești din Moldova, autor Leonid Cerepovschi.

La 7-8 aprilie 2000, pentru prima dată, în Moldova a fost marcată Ziua internațională a romilor. Activitățile festive din aceste zile au devenit tradiționale și se desfășoară în incinta Casei Naționalităților, Filarmoniei Naționale etc. cu participarea activă a țiganilor și organizațiilor neguvernamentale.

Atenția organizațiilor internaționale și misiunilor diplomatice, acreditate în Republica Moldova, față de problemele social-economice a romilor a stimulat dezvoltarea organizațiilor obștești ale acestora. Cointeresarea în soluționarea problemelor, formarea unei atitudini tolerante față de această etnie se manifestă, în special, prin acordarea granturilor financiare.

Potențialul suportului financiar internațional al proiectelor (organizarea seminarilor, conferințelor, cercetărilor), obiectivele cărora țin de discutarea situației social-economice a țiganilor și stabilirea metodelor de soluționare a lor, este efectiv utilizat de către Organizația obștească „Juvlia Romani” (președinte E.

Drosu), Asociația studenților-romi (președinte N.Radița), etc. Activitatea acestor organizații se realizează în cadrul legislației naționale în vigoare. Printre cele mai importante acțiuni, desfășurate pe parcursul anilor 2001- 2003, este de menționat:

- Primul congres al țiganilor din Republica Moldova (20 februarie 2001, Chișinău);
- masa rotundă „Țiganii și administrația publică locală – activitate comună întru îmbunătățirea situației țiganilor din Republica Moldova” (22-23 august 2001, Ungheni);
- seminarul internațional „Situația țiganilor din Moldova: totalurile sondajului sociologic” cu participarea reprezentanților organelor publice locale (28 septembrie 2001, Chișinău);
- o întâlnire de lucru cu tema „Influența romilor în politica și practica Europei Centrale și de Est” în cadrul programului internațional RIPPLE (21 martie 2002, Chișinău);
- ciclul de seminare privind drepturile țiganilor și problemele integrării lor sociale în condițiile Moldovei, organizate în orașele Criuleni, Călărași și Chișinău (2003).

Organizația internațională Alianța Franceză a alocat un grant financiar pentru proiectul de creare a monumentului în memoria țiganilor – jertfelor Holocaustului din timpul celui de al doilea război mondial. Proiectul a fost elaborat de Organizația Social-Culturală „Romii Moldovei” și Organizația municipală din Chișinău „SINTI”. În mai 2003 la Chișinău, din mijloacele alocate, a fost instalată piatra memorială – jertfelor holocaustului pe teritoriul Moldovei din timpul celui de al doilea război mondial. Piatra memorială a fost instalată pe teritoriul unui raion al orașului, locuit preponderent de romi, cu contribuția primăriei mun.Chișinău.

Organele de stat ale Republicii Moldova, în special, Departamentul Relații Interetnice – organ al puterii executive, responsabil de implementarea politicii naționale a statutului – ține să extindă colaborarea cu Consiliul Europei, cu țările-membre ale Pactului de Stabilitate pentru Europa de Sud-Est, care au experiența sa de integrare a țiganilor în societatea civilă. La aceasta, în mare măsură, contribuie și crearea în cadrul structurii Consiliului Europei a biroului special pentru realizarea proiectului „Romii în Pactul de Stabilitate”. În aprilie 2002 Departamentul Relații Interetnice a organizat vizita în Moldova a coordonatorului acestui proiect dl Henri Scicluna și managerului dl Michael Guet. În cadrul vizitei au fost stabilite căile de colaborare internațională în vederea soluționării problemelor ale dezvoltării social-culturale a țiganilor din Moldova. Programul vizitei a inclus: întreveneri cu conducerea Ministerelor culturii, educației, sănătății, muncii și protecției sociale; vizita satului Vulcănești și orașului Soroca – localități compact populate de romi; întâlniri-dialoguri cu liderii organizațiilor obștești ale țiganilor, conducătorii organelor administrației publice locale. În conformitate cu

rezultatele vizitei, s-a ajuns la înțelegerea privind organizarea la Chișinău a unei acțiuni, în cadrul căreia se va discuta starea țăganilor în Moldova și perspectivele de îmbunătățire a situației. Ca urmare, la 24-25 iulie 2003 s-a desfășurat masa rotundă „Dezvoltarea strategiei multilaterale naționale întru îmbunătățirea situației țăganilor /romilor din Republica Moldova”. La lucrările mesei rotunde au participat peste 120 de persoane: 18 – reprezentanți ai organelor administrației publice centrale (ministere și departamente), 32 – reprezentanți ai organelor administrației publice locale (din municipii și raioane), 38 – reprezentanți ai organizațiilor obștești ale țăganilor (liderii organizațiilor, maeștri în artă, etc) din 16 localități ale Moldovei, unde țăganii locuiesc compact și, deasemenea, savanți, jurnaliști, reprezentanți ai organizațiilor internaționale. Scopul mesei rotunde – evaluarea posibilităților și perspectivelor de elaborare și implementare a strategiei privind ameliorarea situației țăganilor din Republica Moldova. Experții internaționali din Consiliul Europei M.Buceanu și C.Necula au prezentat participanților informații referitor la experiența unor țări din Europa, care au elaborat și implementează strategii similare. Urmare a desfășurării mesei rotunde a fost semnat acordul privind instituirea grupului de experți „Grupul de negocieri al romilor”, investit cu mandatul de elaborare a proiectului Strategiei naționale privind ameliorarea situației romilor din Republica Moldova. Din componența acestui grup fac parte: N. Radița, secretar, președintele Asociației studenților-romi; M.Alla, vicesecretar, președintele Uniunii tinerilor romi; S.Nenița, vicesecretar, avocat; N.Arapu, vicesecretar, președintele Uniunii democratice a romilor. A fost aprobată recomandarea privind numirea reprezentanților permanenți ai ministerelor, departamentelor și altor structuri de stat în grupul de elaborare a proiectului Strategiei; a fost înființat secretariatul special pentru acumularea și prelucrarea propunerilor și materialelor referitor la Srtategia națională privind ameliorarea situației romilor din Republica Moldova.

Componența ministerială și personală a grupului

Nr.	Numele, prenumele	Ministerul	Funcția
1.	Ivanoglo Gheorghe	Departamentul Relații Interetnice	vice-direcțor general
2.	Sandler Igor	Ministerul Educației	șef al Direcției educație în limbile minorităților naționale
3.	Ciobanu Victor	Ministerul Culturii	șef-adjunct al Direcției
4.	Craievschi Viorica	Ministerul Muncii	specialist principal
5.	Triboi Cristina	Ministerul Muncii	specialist principal
6.	Vecvert Eduard	Ministerul Afacerilor Interne	șef-adjunct al direcției
7.	Frunze Nicolai	Ministerul Sănătății	consultant
8.	Gonța Victor	Departamentul Migrațiune	specialist principal

În vederea organizării activității grupului de experți al țiganilor, Departamentul Relații Interetnice i-a oferit o încăpere specială.

Urmărind cele expuse se poate spune că, în Moldova se constituie sistemul de susținere de către stat a țiganilor, se ține cont de particularitățile specifice ale acestei etnii: nivelul scăzut de cunoștințe, condiții de trai indecente, plecarea peste hotare în căutarea unui salariu mai decent ș.a. Spre regret, tendințele pozitive ce s-au trasat în atitudinea statului față de minoritatea romă nu au soluționat definitiv problemele existente ale acestei etnii. Aceasta demonstrează și rezultatele sondajelor realizate cu suportul financiar al organizațiilor internaționale de către Organizația obștească a femeilor țigance „Juvlia Romani” și Comitetul Helsinki pentru drepturile omului în Republica Moldova.

Organizația obștească „Juvlia Romani” în cadrul proiectului CORDAID, în an.2001, a realizat studiul „Situția romilor din Republica Moldova” (Situation of roma in the Republic of Moldova.-Chișinău, 2001.-32p.). Sondajul s-a desfășurat în 9 județe (cu excepția județului Taraclia și municipiului Chișinău) și pe teritoriul UTA Găgăuzia. Scopul acestui sondaj – studierea situației țiganilor în trei aspecte:

- precizarea numărului total;
- încadrarea țiganilor în câmpul muncii;
- nivelul cunoștințelor la populația adultă.

Conform rezultatelor numărul total al țiganilor în 9 județe și UTA Găgăuzia constituie 20040 persoane (cu excepția județului Taraclia și municipiului Chișinău). Cele mai numeroase comunități ale romilor sînt în județele Ungheni (5057 persoane), Soroca (3450 persoane) și Edineț (3046 persoane). Bărbații constituie 52,45%, femeile – 47,5%. Încadrarea țiganilor în cîmpul muncii se caracterizează prin următorii indici: 13,37% sînt antrenati în cîmpul muncii, 14,86% sînt pensionari, 71,77 nu lucrează. 24,7% din populația adultă este analfabetă, 43,51% au studii primare. În cadrul studiului au fost stabilite direcțiile principale ale dezvoltării social-economice a țiganilor, care necesită sprijinul și contribuția statului:

- încadrarea copiilor romi în procesul de instruire (școlarizarea);
- dezvoltarea culturii tradiționale a romilor în condiții moderne;
- sprijinirea dezvoltării meșteșugurilor tradiționale și profesiilor ale romilor;
- încurajarea dezvoltării legale a activității de antreprenariat a romilor;
- crearea locurilor de muncă pentru țigani; constituirea sistemului de asigurare socială, luînd în considerație specificul țiganilor.

Rezultatele statistice ale anchetării sînt publicate în broșura „Situația romilor din Republica Moldova” (Situation of roma in the Republic of Moldova.-Chișinău,2001,-32p.) în limbile moldovenească și engleză.

Cercetarea, organizată de Comitetul Helsinki, în decurs de o zi – 11 august 2001, a avut drept scop analiza multilaterală a situației țiganilor din satul Schinoasa, care din anii 70 a sec. XX este compact populat de romi. În sat locuiesc aproximativ 70 de familii ale romilor cu un număr total de 270 de persoane. Cercetarea a relevat principalele probleme social-culturale ale comunității romilor din acest sat, acumulate în decurs de mai multe decenii și care s-au aprofundat în ultimii 10-15 ani. Rezultatele studiului au permis implicarea autorităților locale la soluționarea acestor probleme. Astfel, Primăria comunei Țibirica a alocat pentru reparația școlii primare din s. Schinoasa 2000 lei; a fost soluționată problema privind asigurarea satului cu energie electrică; a fost instalat un număr de telefon la școală; a fost reluată activitatea bibliotecii din sat.

În an. 2002, în limbile moldovenească și engleză a fost editată broșura „Etnia romă din Moldova” (The roma minority of the Republic of Moldova.-Chișinău,2002,-60p.), care include date istorice privind așezarea țiganilor în Moldova și sinteza principalelor probleme ale situației social-culturale a țiganilor. Ediția propune, deasemenea, Strategia întru ameliorarea situației țiganilor din Republica Moldova, elaborată de către organizațiile obștești „Juvlia Romani” și „Romii Moldovei”. Obiectivele Strategiei propuse țin de întreprinderea unor măsuri concrete în toate sferele de activitate ale statului, excluderea negativismului și discriminării etniei rome, crearea condițiilor egale pentru o viață decentă. Broșura este editată cu suportul financiar al organizației internaționale Minority Group Internațional (MRG).

Cultura și istoria țiganilor ca parte a populației polietnice a Moldovei devine obiect de studiu al științei profesionale. Institutul de cercetări interetnice (pînă în 1999 – Institutul minorităților naționale) al Academiei de Științe a Moldovei a elaborat proiectul „Istoria și cultura țiganilor”, aprobat de Consiliul Superior pentru știință și dezvoltare tehnică în an.2003, ceea ce a oferit posibilitate, începînd cu ianuarie 2004, de a începe cercetarea temei „Țigani din Republica Moldova” și de a înființa o secție specială a istoriei, limbii și culturii țiganilor.

Ținînd cont de recomandările Comitetului consultativ privind îmbunătățirea situației țiganilor/romilor, este de menționat următoarele: este imposibil de a aprecia situația țiganilor din Republica Moldova în afara situației social-economice a populației în întregime. În perioada de tranziție toți cetățenii republicii, indiferent de apartinența etnică, se confruntă cu astfel de greutăți ca: șomajul, salarii mici, creșterea prețurilor, probleme de formare a economiei de piață, neajunsurile sferei sociale etc. Înfruntarea crizei economice de către republică va contribui la ridicarea nivelului de viață a întregii populații, inclusiv a țiganilor.

c. Informația de mai jos reflectă schimbările în asigurarea legislativă și practică a implementării unor articole din Capitolul II al Convenției-cadru pentru protecția minorităților naționale, care conține principii specifice. Aceste schimbări țin de anii 1999-2003 – perioadă comentată în prezentul Raport.

Articolul 5 al Convenției-cadru

Organele administrației publice centrale și locale din Republica Moldova, implementînd o politică echilibrată întru păstrarea diversității culturale, contribuie la crearea condițiilor necesare dezvoltării și exprimării identității etnice, culturale, lingvistice și religioase a persoanelor aparținînd minorităților naționale. Activitatea instituțiilor de cultură din republică nu este organizată conform principiilor apartinenței etnice și majoritatea din ele prezintă diversitatea culturală ca fiind tezaur spiritual al întregului popor al Moldovei. Totodată, unele din ele au ca sarcină prioritară susținerea culturii și limbii anumitor etnii conlocuitoare: ucraineană, rusă, găgăuză, bulgară etc. Asigurarea practică a drepturilor culturale ale minorităților naționale ține de colaborarea celor două grupuri de instituții:

- sistemul de instituții de stat, care prezintă cultura și arta minorităților naționale,
- organizațiile etnoculturale obștești ale minorităților naționale.

Sistemul de instituții de cultură a minorităților naționale – rețeaua de stat ce include biblioteci, teatre și colective artistice. Printre ele:

- Biblioteca de literatură și cultură bulgară „H. Botev” (Chișinău);
- Biblioteca de literatură și cultură evreiască „I. Mangher” (Chișinău);
- Biblioteca de literatură și cultură ucraineană „L. Ucrainka” (Chișinău);
- Biblioteca de literatură și cultură rusă „M. Lomonosov” (Chișinău);

- Biblioteca de literatură și cultură găgăuză „M.Ciachir” (Chișinău);
- Teatrul Dramatic Rus de Stat „A.P.Cehov” (Chișinău);
- Teatrul Național Găgăuz „M.Ciachir” (Ceadâr-Lunga);
- Teatrul Dramatic Bulgar „Olimpii Panov” (Taraclia);
- Teatrul republican de păpuși „Licurici” (secția rusă) (Chișinău);
- Casa-muzeu „A.S.Pușkin” (Chișinău);
- Liceul-internat republican de muzică „Serghei Rahmaninov” (Chișinău);
- Sala literaturii poloneze din Biblioteca Națională a Republicii Moldova (Chișinău);
- Sala literaturii beloruse din bibliotecile „A.Russo” și „M.Lomonosov” (Chișinău);
- Ansamblul bulgar „Rodoliubie” (Taraclia);
- Ansamblul găgăuz „Cadînja” (Comrat).

Pe teritoriul majorității raioanelor din republică activează colective etnofolclorice neprofesionale, care sînt înființate pe lângă școli, licee, organizații etnoculturale. În Republica Moldova, conform datelor Ministerului Culturii, 525 de formații artistice prezintă cultura etniilor minoritare cu un număr de 7202 participanți. Printre ele: ucrainene – 259 formații; ruse – 119 formații; găgăuze – 39 formații; bulgare – 43 formații; țigănești – 1 formație. 63 de formații poartă titlul de colectiv „model”, printre ele: ucrainene – 11; ruse – 20; bulgare – 7; găgăuze – 15; țigănești – 1.

Ministerul Culturii a semnat peste 30 de acorduri internaționale de colaborare în domeniul culturii. O deosebită atenție se acordă colaborării cu țările CSI. Este de menționat desfășurarea Zilelor Culturii Federației Ruse, Zilelor Culturii Ucrainene în Republica Moldova și ale Moldovei în Ucraina, participarea formațiilor artistice din Moldova la festivaluri și concursuri în Rusia, Ucraina, Belarus etc. Astfel, are loc folosirea potențialului statelor – patriilor istorice în scopul susținerii și dezvoltării identității etnoculturale a minorităților naționale.

Este de menționat rolul **organizațiilor obștești etnoculturale**, sarcina prioritară ale cărora este de a contribui la păstrarea și dezvoltarea identității culturale, tradițiilor și obiceiurilor etniilor corespunzătoare, în procesul de realizare a prevederilor acestui articol al Convenției-cadru. (*Direcțiile principale de activitate ale organizațiilor etnoculturale sînt reflectate în Raportul de Stat al Republicii Moldova din 1999, informația la art.5 al Convenției-cadru*). Aceste organizații cooperează cu instituțiile de cultură, acordîndu-le ajutor după puteri, inclusiv material. În Moldova a devenit o tradiție desfășurarea anuală a manifestărilor național-culturale, organizate de asociațiile etnoculturale în comun cu instituțiile de cultură și învățămînt. Printre ele:

- Zilele scrisului și culturii slave;
- Sărbătoarea poeziei pușchiniste;
- Zilele comemorării poietului ucrainean Taras Șevcenko;

- Sărbătoarea iluminiştilor bulgari;
- Festivalul cărţii evreieşti;
- Primăvara poloneză în Moldova;
- Sărbătoarea armenilor a mamelor şi frumuseţei
- Festivalul etnocultural.

Festivalul etniilor – sărbătoare populară, apărută la intrersecţia a două milenii, are drept scop păstrarea şi dezvoltarea culturii specifice acestui meleag, familiarizarea tinerei generaţii cu tradiţiile interacţiunii interculturale şi interetnice. Pentru prima dată, festivalul a fost organizat în iunie 2000 în conformitate cu Dispoziţia Preşedintelui Republicii Moldova nr.1396 din 30 martie 2000 şi Decizia Guvernului Republicii Moldova nr.1106-596 din 7 aprilie 2000 „Cu privire la desfăşurarea festivalurilor etnoculturale”. La 15 septembrie 2002, conform Hotărîrii Guvernului Republicii Moldova nr.82 din 29 ianuarie 2002 „Cu privire la festivalul etniilor”, la Chişinău şi în judeţele republicii s-a desfăşurat al doilea festival al etniilor. La festival au participat 75 asociaţii etnoculturale de nivel republican şi local şi 104 colective artistice, care au prezentat tradiţiile şi obiceiurile a peste 20 de etnii din Moldova. Devenind o tradiţie, festivalul s-a desfăşurat pentru a treia oară la 21 septembrie 2003, prezentînd cultura specifică a celor 25 etnii din Moldova. Festivalul capătă statut de sărbătoare republicană şi se organizează cu contribuţia Departamentului Relaţii Interetnice, Ministerului Culturii, Primăriei mun.Chişinău şi organelor publice locale.

Articolul 6 al Convenţiei-cadru

Organele puterii executive de toate nivelurile contribuie la promovarea în societatea moldovenească a spiritului de toleranţă, dialogului intercultural, înţelegerii şi respectului reciproc. Aceasta se referă şi la trecutul istoric comun, deosebirile în tradiţiile culturale, lichidarea „petelor albe” din procesul istoric. În acest context, capătă o deosebită importanţă activitatea în comun a organelor de stat şi societatea civilă a republicii. Este încurajată iniţiativa organizaţiilor obşteşti, orientată întru realizarea acestor obiective. Reprezentanţii comunităţilor minorităţilor naţionale şi liderii asociaţiilor etnoculturale, în perioada anilor 1999-2002, au abordat problema introducerii „componentului etnocultural” în planurile instituţiilor de învăţămînt, ceea ce ar contribui la adîncirea cunoştinţelor din istoria şi cultura proprie şi va fi un mijloc de cunoaştere şi înţelegere a concetăţenilor de altă origine. Ca urmare, Ministerul Educaţiei a introdus în planurile de învăţămînt obiecte noi: „Istoria, cultura şi tradiţiile poporului rus”, „Istoria, cultura şi tradiţiile poporului găgăuz”, „Istoria, cultura şi tradiţiile poporului bulgar”. Începînd cu 1 septembrie al anului de învăţămînt 2002-2003, aceste obiecte se studiază în clasele 1-4 ale şcolii primare, cîte 1 oră pe săptămîină. Din anul de învăţămînt 2003-2004 aceste obiecte sînt introduse în programul claselor 5-9 gimnaziale, cîte 1 oră pe săptămîină. La moment, obiectele noi nu sînt dotate cu manuale şi materiale metodico-instructive. Introducerea lor în planurile de învăţămînt completează

parțial absența în manualele de istorie (folosite în prezent de școlile Moldovei) a evenimentelor și faptelor din istoria minorităților naționale, conlocuitoare pe teritoriul republicii.

Întroducerea temei Holocaustului în programele școlare de istorie este, de asemenea, o inițiativă a organizațiilor obștești, în special a Asociației organizațiilor și comunităților evreiești din Republica Moldova și Congresul evreiesc al Moldovei. Tematica tragică a Holocaustului preocupă nu numai evreii etnici. Drept exemplu servește acțiunea obștească, unică în felul său, realizată în an.2003 de către Asociația organizațiilor și comunităților evreiești din Republica Moldova (președinte Semion Șoihet, arhitect emerit al Republicii Moldova) prin organizarea unui ciclu de seminare pentru profesorii școlilor medii din republică:

- în luna mai în 138 de școli, indiferent de limba de predare, din raioanele de Sud a Moldovei - Edineț, Briceni, Ocnița și Dondușeni – s-au petrecut lecții cu tema „Genocidul evreilor și țiganilor în perioada celui de-al doilea război mondial”;
- a fost organizat seminarul estival pentru 100 de profesori de istorie (casa de odihnă din satul Holercani, situat pe malul Nistrului);
- în luna noiembrie la Chișinău a fost organizat un seminar pentru 40 de inspectori ai Direcțiilor de învățământ raionale.

Această activitate iluministă este susținută de Guvernul Republicii Moldova și se desfășoară în comun cu Centrul de inovări în domeniul învățământului – structură a Ministerului Educației. Ministerului i-a fost transmisă în dar broșura „Holocaustul: materiale informative pentru profesorii de istorie”, editată în limbile moldovenească și rusă, în 1000 de exemplare, din mijloace financiare ale Congresului evreiesc al Moldovei (președinte Alexandru Pincevschii).

În acelaș an, grație sprijinului organelor administrației publice din or. Edineț, s-a realizat inițiativa altei organizații obștești - „Nemurire”, condusă de moldoveanul Iurie Zagorcea. Una din străzile or. Edineț a fost denumită „Strada în memoria jertfelor Holocaustului” și în prezența conducerii a fost instalată placa respectivă. La inițiativa aceleiași organizații, în an.2002, pe teritoriul fostului lagăr de concentrare din or. Edineț a fost instalată o placă în memoria evreilor deținuți aici între anii 1941-1944, cu inscripția „Creștinii compatrioților - evrei”, iar în an.2003 a fost ridicat un monument jertfelor Holocaustului în satul Fîntîna Albă.

Instalarea monumentelor în memoria jertfelor Holocaustului din anii 1941-1944 în Basarabia și Transnistria – teritorii ale Republicii Moldova de astăzi – capătă o deosebită importanță educativă și morală. Astfel de monumente au fost ridicate, cu contribuția organelor de administrare publică, în orașele Chișinău, Bender, Orhei, Bălți, Soroca, Tiraspol, Rîbnița, Dubăsari și alte localități ale republicii.

Din cele expuse constatăm că, autoritățile Republicii Moldova depun eforturi considerabile pentru a evita intoleranța și discriminările după apartinența etnică, a restabili adevărul istoric. Un exemplu elocvent în acest sens este participarea Președintelui Republicii Moldova Vladimir Voronin și Președintelui Parlamentului Republicii Moldova Eugenia Ostapciuc la acțiunile, consacrate datei de 100 de ani din ziua pogromului evreiesc din an.1903 din Chișinău. Acțiuni, consacrate acestei date, au fost organizate în aprilie 2003 în mun. Chișinău și alte orașe ale Moldovei, sub conducerea unei comisii guvernamentale.

Articolul 7 al Convenției-cadru

În perioada anilor 1999-2003 se realizează activ dreptul persoanelor aparținând minorităților naționale la asociere în organizații obștești. Conform datelor (la 01.01.2004) pe lângă Departamentul Relații Interetnice sînt acreditate 78 de organizații neguvernamentale ale minorităților naționale și înregistrate de Ministerul Justiției. Aproximativ 70 de organizații obștești etnoculturale ale minorităților naționale de nivel local sînt înregistrate și activează în municipiile Chișinău (16) și Bălți (12); în raioanele Soroca (4), Taraclia (2), Edineț (4), Rezina (1), Șoldănești (1), Cahul (4), Drochia (1), Criuleni (2), Glodeni (2), Dondușeni (1), Ungheni (4), Rîșcani (4), Orhei (2), Călărași (3), Strășeni (2), Florești (1). Sub egida Departamentului Relații Interetnice activează Consiliul coordonator al organizațiilor etnoculturale. Consiliul, reprezentînd interesele minorităților naționale, implică reprezentanții acestora în procesul de luare a deciziilor ce țin de interesele etniilor minoritare. (*Activitatea Consiliului coordonator al organizațiilor etnoculturale pe lângă Departamentul Relații Interetnice este reflectată detaliat în Raportul de Stat al Republicii Moldova din 1999, în informațiile la art.15 și Comentariile republicii Moldova din 2002, în informațiile la art 15 al Convenției-cadru, p.119*).

Consilii coordonatoare similare au fost instituite pe lângă organele de administrare publică locală (Chișinău, Bălți, Soroca). În calitate de asistență metodică pentru organele publice locale, Departamentul Relații Interetnice a elaborat în an.2002 Regulamentul-tip privind Consiliul coordonator al organizațiilor etnoculturale locale. Menirea acestor consilii este colaborarea cu organizațiile persoanelor aparținînd minorităților naționale în regiunile compact populate de ele.

Legea Republicii Moldova „Cu privire la drepturile persoanelor aparținînd minorităților naționale și la statutul juridic al organizațiilor lor” (2001) confirmă statutul organizațiilor obștești ale minorităților naționale. Art.22 din Lege obligă Guvernul, ministerele, departamentele, autoritățile administrației publice locale să elaboreze și promoveze politici în domeniul culturii și învățămîntului minorităților naționale, consultînd opinia organizațiilor etnoculturale.

Articolul 8 al Convenției-cadru

În Republica Moldova nu este finisată procedura de înregistrare a cultului islamic. Reprezentanții minorităților naționale de confesiune islamică, în persoana președintelui Comunității Tătarilor din Republica Moldova Alber Babaev, au depus în adresa Serviciului de Stat pentru Problemele Cultelor pe lângă Guvernul Republicii Moldova cererea cu privire la înregistrarea cultului islamic. În rezultat, Serviciul de Stat susnumit a constatat că documentele prezentate nu corespund exigențelor legislației în vigoare. Nefiind de acord cu argumentele Serviciului de Stat pentru Problemele Cultelor, solicitantul a apelat la instanțele de judecată. Dosarul în cauză a fost examinat de Curtea Supremă de Justiție a Republicii Moldova și remisă Curții de Apel pentru a fi reexaminată. La moment, soluționarea problemei privind înregistrarea cultului islamic în Republica Moldova depinde de decizia pronunțată de Curtea de Apel.

Articolul 9 al Convenției-cadru

O particularitate a procesului actual, care asigură minorităților naționale dreptul accesului liber la mijloacele de informare în masă, este dezvoltarea intensă a mass-media privată. Pe teritoriul unui șir de raioane ale republicii s-au instituit mijloace de informare în masă electronice și de tipar private.

Conform datelor Consiliului Coordonator al Audiovizualului din Republica Moldova, din circa 150 de posturi radio și TV din republică aproximativ 15 emit în limbile minorităților naționale: găgăuză, bulgară, ucraineană. Arealul lor cuprinde, respectiv, UTA Găgăuzia („Radio Găgăuzia2, Yeni Ay”, TVC-47”, „TVC”, „TV-Găgăuzia”, Aiîn Acîc”, Bizim Aîdînc”), raionul Taraclia („STV-41”, Tvardița”, în limba bulgară) și mun. Chișinău („Radio Melodia”, în limba ucraineană).

Mijloacele de informare în masă electronice, în special posturile de televiziune, transmit emisiuni în limbile moldovenească și rusă. În raionul Taraclia – în limbile rusă și bulgară, în Raionul Edineț – în limbile moldovenească, rusă și ucraineană. Pe teritoriul UTA Găgăuzia Compania de Sat „Teleradio-Găgăuzia” și alte posturi transmit emisiuni în limba găgăuză.

Mai lent se dezvoltă posturile radio private. În mun. Chișinău posturile radio locale transmit emisiuni în limbile moldovenească și rusă; în mun. Bălți – în limbile moldovenească și rusă, unele emisiuni – în limbile ucraineană și poloneză; În raionul Edineț – în limbile moldovenească și rusă.

Diversitatea lingvistică a mass-media electronică se obține, de regulă, prin retransmiterea programelor studiourilor TV și a posturilor de teleradio din străinătate: Federația Rusă, Ucraina, România.

Legea Republicii Moldova nr.1320-XV „Cu privire la instituția publică națională a audiovizualului Compania „Teleradio-Moldova”, adoptată la 26 iulie 2002, acordă reprezentanților minorităților naționale noi posibilități în vederea realizării dreptului accesului liber și reprezentării în mijloacele de informare în masă. Consiliul coordonator al organizațiilor etnoculturale pe lângă

Departamentul Relații Interetnice la ședința din 7 mai 2003 a numit pe termen de 5 ani membri ai Consiliului de observatori ai Companiei „Teleradio-Moldova” următoarele persoane: Nicolai Oleinic, președintele Comunității Ucrainene din Republica Moldova și Muharib Allahverdiev, președintele Organizației de Colaborare „Moldova- Azerbaidjan”. Numirea lor s-a realizat în corespundere cu p.(2), f) al art.13 al Legii cu privire la instituția publică națională a audiovizualului Compania „Teleradio-Moldova”: „Consiliul de observatori este constituit din 15 membri numiți din rîndul personalităților notorii din domeniul culturii, științei, învățămîntului, mijloacelor de informare în masă și din rîndul altor reprezentanți ai societății civile pe o perioadă de 5 ani, în felul următor: f) organizațiile culturale ale minorităților naționale din Republica Moldova – 2 membri, numiți de adunarea generală a reprezentanților lor”.

În structura Companiei publice „Teleradio-Moldova” sînt păstrate redacțiile teleradio speciale, care emit în limbile minorităților naționale și pregătesc emisiuni tematice în limbile ucraineană, rusă, găgăuză, bulgară, țigănească și idiș. În an.2003 volumul de emisie în limbile minorităților naționale a redacției televizate „Comunitate” a crescut, în comparație cu anul precedent, de 1,7 ori. În același an emisiunilor deja afirmate ale redacției „Comunitate” li s-a alăturat și emisiunea tematică în limba poloneză.

Obstacole legislative pentru editarea și difuzarea ziarelor și revistelor în limbile minorităților naționale nu există. Acestea, de regulă, sînt editate de organizațiile obștești: „Український голос” (ziar în limba ucraineană), „Русское слово” și „Община” (ziare în limba rusă), „Ана Sосу” (ziar în limba găgăuză), „Родно слово”(ziar în limba bulgară), „Български хоризонти” (almanah în limba bulgară), „Наш голос” și „Еврейское местечко” (ziare evreiești în limba rusă), „Jutrzenka” (revistă pentru copii în limba poloneză), „Araz în Moldova” (ziar al azerilor în limba rusă).

O analiză multilaterală a prezenței limbilor minorităților naționale în mass-media, inclusiv numerică, este efectuată în raportul cu privire la situația mijloacelor de informare în masă în Republica Moldova cu o societate polilingvă, întocmit de către expertul organizației neguvernamentale „Centrul independent de jurnalism” Natalia Angheli și prezentat în cadrul seminarului internațional, organizat de OSCE la 29 matrie 2003 în or.Bern.(Media in Multilingual Societies.-Vienne.-2003, p.71-96). Raportul include o privire generală asupra cadrului legislativ și analiza situației în acest domeniu în diferite regiuni ale republicii. Autorul constată că, legislația Republicii Moldova asigură tuturor grupurilor etnice dreptul accesului liber la mass-media în limba maternă. Însă, implementarea unor prevederi a legislației este direct condiționată de situația financiară, opoziția intereselor politice și nivelul profesional scăzut al jurnalismului. În mijloacele de informare în masă domină limbile moldovenească și rusă. Dezvoltarea lor în alte limbi depinde de donațiile particulare.

Articolul 11 al Convenției-cadru

p.(1)

Se dezvoltă în continuare procesul de recunoaștere fiecărei persoane aparținând unei minorități naționale dreptul de a folosi numele, patronimicul și prenumele sale în limba minoritară, precum și dreptul la recunoașterea oficială a acestora. În conformitate cu prevederile **Legii Republicii Moldova nr.100-XV „Privind actele de stare civilă”**, adoptată de către Parlament la 26 aprilie 2001, numele de familie și prenumele se scriu așa cum rezultă din actele de identitate, din certificatele sau actele de stare civilă, din alte înscrisuri prezentate de declarant ori primite de la autoritățile, prevăzute de lege. Art.5 (p.5) prevede: „...la dorința persoanei de naționalitate alta, decît cea moldovenească, se înscrie și patronimicul acesteia care derivă de la prenumele tatălui”.

p.(2)

Prin hotărîrea nr.28 din 30 mai 2002 Curtea Constituțională a declarat drept neconstituțională sintagma „și rusă” din art.11 (alin.1) al Legii cu privire la drepturile persoanelor aparținînd minorităților naționale și la statutul juridic al organizațiilor lor: „Informația cu caracter public care se referă nemijlocit la ocrotirea sănătății, la asigurarea ordinii publice și a securității cetățenilor, precum și informația vizuală în instituțiile Ministerului afacerilor interne, Ministerului justiției, Procuraturii, în instituțiile medicale din municipii și orașe, în mijloacele de transport, în gările auto, feroviare și fluviale, în aeroporturi, pe autostrăzi se perfectează în limbile moldovenească și rusă”.

Pînă în prezent Parlamentul Republicii Moldova nu a adoptat amendamentele respective la această parte a articolului, deaceia persistă incertitudinea în ordinea perfectării informației vizuale cu caracter public.

Pe teritoriul UTA Găgăuzia informația stipulată în alin.1 al art.11 se perfectează, de regulă, în limba rusă.

Practica demonstrează că informația cu caracter public și cea vizuală se perfectează în alte limbi, decît cea moldovenească și rusă, numai în cazuri izolate.

p.(3)

Conform hotărîrii Curții Constituționale nr.28 din 30 mai 2002 a fost declarată drept neconstituțională sintagma „și rusă” din art.10 al Legii cu privire la drepturile persoanelor aparținînd minorităților naționale și la statutul juridic al organizațiilor lor, care prevede „Denumirile localităților, străzilor, instituțiilor și localurilor publice se indică în limbile moldovenească și rusă, iar în localitățile cărora le-a fost acordat statut special de autonomie – și în alte limbi oficiale, stabilite prin legile respective”. Dat fiind faptul, că Parlamentul Republicii Moldova nu a adoptat amendamentul respectiv la această parte a articolului, mai persistă incertitudinea în utilizarea limbii/limbilor la indicarea denumirilor localităților și străzilor. În acelaș

rînd este de menționat art.28 al Legii cu privire la funcționarea limbilor vorbite pe teritoriul Republicii Moldova (1989), care prevede că indicatoarele de piețe, străzi, stradele, localități și de alte obiective geografice se execută în limba de stat și în limba rusă.

Practica demonstrează că informația cu indicarea denumirilor localităților, străzilor, instituțiilor publice se perfectează atît în limbile moldovenească și rusă, cît și numai în limba moldovenească sau numai în limba rusă.

Articolul 12 al Convenției-cadru

În an.1999 Institutul minorităților naționale din cadrul Academiei de Științe a Moldovei a fost reorganizat în Institutul de Cercetări Interetnice, fiind menținută succesiunea direcțiilor principale ale investigațiilor științifice în domeniul istoriei, limbii și culturii etniilor minoritare mai numeroase – ucraineană, rusă, găgăuză, bulgară, evreiască. Numai pe parcursul anilor 2002-2003 colectivul Institutului a pregătit și a editat 19 lucrări științifice.

Ținînd cont de cerințele în studiere mai profundă a istoriei, culturii și limbii altor etnii conlocuitoare din Moldova, în an.2002 în cadrul Institutului se crează o secție activitatea căreia ține de problemele actuale ale cercetărilor interetnice complexe, probleme ale dezvoltării național-culturale a polonezilor, nemților, etc. Această problematică a fost aprobată de către Consiliul Suprem pentru Știință și Dezvoltare Tehnologică și include teme actuale: „ Relațiile interetnice în sudul și centrul spațiului Pruto-Nistrean pe parcursul sec. al XVIII-lea”, „Conflictul de pe Nistru: investigație fundamentală”, „Interferențe etnoculturale în Republica Moldova”, „Problematica atitudinilor și relațiilor etnopsihologice”, „Asociațiile etnoculturale din municipiul Bălți (1990-2003). Polonezii, nemții din nordul republicii”, „Relațiile spirituale și culturale ale etniilor conlocuitoare din Republica Moldova”.

Obiect al științei profesionale devine cultura și istoria țiganilor ca component al populației polietnice a Moldovei. Institutul a elaborat Proiectul „Istoria și cultura țiganilor”, aprobat în 2003 de către Consiliul Suprem pentru Știință și Dezvoltare Tehnologică. Deschiderea finanțării proiectului a dat posibilitate de a începe investigarea temei „Țiganii din Republica Moldova” și de a crea o secție specială a istoriei, culturii și limbii țiganilor. S-au format statele științifice ale secției, care includ tineri cercetători, inclusiv și de origine romă.

Însă, realizarea investigațiilor științifice se agravează din cauza lipsei finanțării adecvate de stat. Rămîn fără a fi investigate unele direcții prioritare din domeniul istoriei, lingvisticii, etnopsihologiei, etnosociologiei. Rămîn a fi nesoluționate problemele legate de finanțarea editării monografiilor finisate și a expedițiilor științifice de teren.

Articolele 13, 14 ale Convenției-cadru

Primul Raport de Stat privind implementarea Convenției-cadru pentru protecția minorităților naționale din 1999 conține informații reale privind prevederile legislative ce țin de asigurarea drepturilor educaționale ale minorităților naționale. În conformitate cu Raportul menționat legislația Republicii Moldova în domeniul educației are un caracter democratic și nu contravine standardelor europene. (*Raportul de Stat privind implementarea Convenției-cadru pentru protecția minorităților naționale din 1999, informații la art.13,14*).

La etapa actuală un obiectiv major în implementarea politicii de stat în domeniul relațiilor interetnice este asigurarea drepturilor minorităților naționale de a studia limba maternă. Procesul educațional în limba maternă se realizează prin:

- crearea bazei didactico-metodice și normative pentru studierea limbii materne rusă, ucraineană, găgăuză, bulgară și altor limbi minoritare (în instituțiile de învățământ din localitățile compact populate de minoritățile naționale);
- formarea inițială și perfecționarea cadrelor necesare;
- formarea și dezvoltarea opiniei corecte privind politica de satisfacere a intereselor educaționale ale minorităților naționale;
- colaborarea, în cadrul acordurilor bilaterale, cu ministerele educației și învățământului din Federația Rusă, Ucraina, Bulgaria, Turcia etc.

Datele statistice atestă schimbări pozitive în această direcție. Astfel,

- limba și literatura ucraineană se studiază - în 52 școli și 4 licee (8 897 elevi);
- limba și literatura găgăuză – în 36 școli și 16 licee (29 483 elevi);
- limba și literatura bulgară – în 22 școli și 8 licee (8 186 elevi).

S-au depus eforturi considerabile întru elaborarea și implementarea Curriculumului la limbile minorităților naționale pentru clasele I-XII. Se desfășoară activitatea de elaborare și editare a manualelor la limbile rusă, ucraineană, găgăuză, bulgară. La celelalte discipline școlare manualele în vederea unificării conținuturilor, indiferent de limba de studiu, se traduc din limba de stat.

În Republica Moldova este instituită o bază proprie de pregătire a cadrelor pedagogice pentru instituțiile de învățământ cu instruirea în limba minorităților naționale:

- **Colegiul pedagogic din Lipcani** asigură pregătirea educatorilor pentru grădinițe și a învățătorilor claselor primare cu limba ucraineană de predare;

- Facultatea de filologie a **Universității Pedagogice de Stat „A. Russo” din Bălți** în decurs de 10 ani a pregătit 100 de profesori de limbă și literatură ucraineană;
- Pregătirea cadrelor didactice pentru predarea limbii și literaturii găgăuze se realizează la **Universitatea de Stat din Comrat** (în mediu 25-28 absolvenți anual) și **Universitatea Pedagogică de Stat „I.Creangă” din Chișinău** (în ultimii 5 ani a pregătit peste 100 de specialiști la specialitățile: limba și literatura găgăuză/română, limba și literatura găgăuză/rusă), **Școala Normală „M.Ciachir” din Comrat** (în 8 ani de funcționare a pregătit 214 specialiști pentru activitate în instituțiile de învățământ din localitățile compact populate de găgăuzi);
- Pregătirea cadrelor pentru limba bulgară se realizează la **Universitatea „I.Creangă” din Chișinău, Universitatea de Stat din Comrat și Colegiul pedagogic din Taraclia**, care pregătește specialiști pentru învățământ primar, educație preșcolară și educație muzicală.

O eficiență sporită are și perfecționarea cadrelor didactice, care predau limbile minorităților naționale, realizată în Ucraina, Rusia, Turcia, Bulgaria, Polonia și alte țări.

Totodată, este de remarcat dezvoltarea lentă a procesului de implementare a limbilor minorităților naționale în calitate de limbi de studiu. În Republica Moldova prevalează două limbi de studiu: de stat și rusă. În corespundere cu datele Ministerului Educației din 1499 de instituții de învățământ preuniversitar (școli primare, gimnazii, școli medii de cultură generală, licee):

- cu predarea în limba de stat – 1116 instituții;
- cu predarea în limba rusă – 276 instituții;
- mixte – 93 instituții.

Pe parcursul anului de învățământ 2002-2003:

- în instituțiile de învățământ preuniversitar cu predare în limba de stat și-au făcut studiile – 78% din populația școlară;
- în instituțiile de învățământ preuniversitar cu predare în limba rusă – 21,8% din populația școlară;
- în instituțiile de învățământ preuniversitar cu predare în limba ucraineană – 0,06% din populația școlară.

Sînt sprijinite inițiativele de instruire a elevilor în limba maternă. În 18 clase s-a realizat instruirea în limba ucraineană, în 6 clase – în limba bulgară, 4 clase ale școlii primare – în limba poloneză. Se crează bază pentru trecerea treptată la instruirea în limba găgăuză.

Instruirea în sistemul învățământului superior se realizează, de regulă, în limba de stat și limba rusă, cu excepția facultăților pedagogice susnumite.

În republică funcționează 47 universități și 60 colegii, din care corespunzător 32 și 17 sînt private. Minoritățile naționale beneficiază de dreptul de a constitui instituții de învățămînt private. Astfel de instituții de învățămînt se înființează cu precădere în capitala republicii – Chișinău. Pe parcursul anilor 1999-2003 au fost instituite Universitatea Slavonă, liceul „Svetoci”, liceul „Petru cel Mare” (cu filiala în mun Bălți), școala experimentală „Petrovski”, alte instituții de învățămînt, fondate de persoanele aparținînd minorităților naționale.

În sistemul instituțiilor de învățămînt private se încadrează și două universități din Federația Rusă: Universitatea umanitară contemporană din Moskova (cu filiala la Chișinău, Bălți, Ciadîr-Lunga), Universitatea de ecologie, politică și drept din Sankt-Petersburg (mun.Bălți). La nivel de președinți ai Republicii Moldova și Republicii Bulgare s-a convenit privind deschiderea în or. Taraclia a filialei Universității din or. Tîrnovo (Bulgaria), în care instruirea se va realiza în limba bulgară.

Sinteza asigurării legislative și practice a drepturilor educaționale ale minorităților naționale și caracteristica statistică a prezenței limbilor minoritare în sistemul de învățămînt sînt prezentate în „Raportul de evaluare cu privire la nediscriminare”, capitolul „Educația minorităților naționale”. Raportul este întocmit în limbile engleză și moldovenească de către grupul de experți naționali în cadrul proiectului „Studiul ne-discriminare”. Proiectul este realizat cu suportul Consiliului Europei în cadrul Pactului de stabilitate pentru Europa de Sud-Est. (Educația minorităților naționale //Raport de evaluare cu privire la nediscriminare.-Chișinău, 2003.-p.9-48). În opinia autorilor Raportului, la îmbunătățirea situației din acest domeniu, în condițiile societății polilingve din Moldova, vor contribui următoarele acțiuni concrete:

- ratificarea Cartei Europene a limbilor regionale sau minoritare;
- crearea unui șir de instituții preșcolare (grădinițe pentru copii), în special în localitățile compact populate de minorități naționale, cu realizarea procesului didactico-educational în limbile minoritare;
- introducerea obligatorie în planurile de învățămînt ale instituțiilor medii profesionale (în localitățile compact populate de minorități naționale) a predării limbilor materne ale minorităților naționale în vederea însușirii terminologiei profesionale;
- instruirea specialiștilor din domeniul culturii, într-un volum mai mare, în limba maternă (ținînd cont de situația reală a minorităților găgăuză și bulgară);
- crearea unui laborator științific al metodicii de instruire polilingvă;
- predarea limbilor nematerne în baza limbi materne;
- elaborarea Concepției de Stat și programului de învățămînt a minorităților naționale.

Articolul 16 al Convenției-cadru

La 27 decembrie 2001 Parlamentul a adoptat **Legea Republicii Moldova nr.764-XV „Privind organizarea administrativ-teritorială a Republicii Moldova”**, intrată în vigoare la 25 mai 2003, concomitent cu adoptarea la 18 martie 2003 a Legii Republicii Moldova nr.123-XV „Privind administrația publică locală”.

Noua legislație privind administrarea publică locală și organizarea administrativ-teritorială a Republicii Moldova s-a răsfrânt pozitiv asupra situației minorităților naționale.

În corespundere cu p.(2) al art.17 al Legii privind organizarea administrativ-teritorială a Republicii Moldova: “Unitatea administrativ-teritorială de sine stătătoare se formează dacă are o populație, de regulă, de cel puțin 1500 de locuitori și dispune de mijloace financiare suficiente pentru întreținerea aparatului primăriei și instituțiilor sferei sociale ».

Micșorarea componenței numerice a populației a permis formarea unui șir de unități administrativ-teritoriale de sine stătătoare (sat, comună) cu majoritatea de locuitori aparținând minorităților naționale. Aceasta le-a permis să se implice mai activ în viața social-politică la nivel local, să beneficieze într-o măsură mai mare de drepturile național-culturale, prevăzute de legislația în vigoare.

Articolele 17, 18 ale Convenției-cadru

În iulie 2001 a fost modificată **Legea cetățeniei Republicii Moldova nr.1024-XIV din 02.06.2000**. În condițiile prezentei Legi dobândirea de către cetățeanul Republicii Moldova a cetățeniei altui stat nu atrage pierderea cetățeniei Republicii Moldova. Astfel, persoanele aparținând minorităților naționale pot dobândi concomitent, pe cale legitimă, cetățenia altor state, inclusiv a țării de origine. Aceasta le oferă mai multe posibilități pentru a participa la viața social-culturală a altor state, a menține și dezvolta identitatea etnolingvistică.

O atenție deosebită se acordă colaborării interstatale în domeniul respectării drepturilor minorităților naționale. În scopul creării unor condiții favorabile pentru păstrarea și dezvoltarea identității național-culturale a minorității ucrainene – cea mai numeroasă etnie – prin Hotărârea Guvernului Republicii Moldova nr.882 din 15 iulie 2000 a fost constituită Partea moldavă a Comisiei mixte interguvernamentale moldo-ucrainene în problemele asigurării drepturilor minorităților naționale.

În decembrie 2001 Parlamentul a aprobat **Legea Republicii Moldova nr. 760-XV „Privind ratificarea Tratatului de prietenie și cooperare între Republica Moldova și Federația Rusă”**, semnat la 19 noiembrie 2001 la Moscova. Conform prevederilor Tratatului, părțile contractante garantează și protejează drepturile persoanelor aparținând minorităților naționale la libera exprimare, menținerea și dezvoltarea identității lor etnice, culturale, lingvistice și

religioase și crează condițiile necesare pentru păstrarea acestei identități. Astfel, Republica Moldova și Federația Rusă confirmă dreptul cetățenilor lor la folosirea limbii materne, la libera alegere a limbii de comunicare, educare, instruire și creație, în conformitate cu standardele europene și internaționale. Având în vedere rolul și importanța limbii ruse, Partea moldovenească va asigura, în conformitate cu legislația națională, condițiile convenite pentru satisfacerea necesităților de instruire în limba rusă în cadrul sistemului de învățământ al Republicii Moldova.

Capitolul III

Întrebări speciale cu privire la Republica Moldova, aprobate de către Comitetul de Miniștri al Consiliului Europei la 15 ianuarie 2003.

1.Determinați gradul de influență a legislației privind administrarea publică locală și organizarea administrativ-teritorială a Republicii Moldova asupra situației minorităților naționale.

La 27 decembrie 2001 Parlamentul a adoptat **Legea Republicii Moldova nr.764-XV „Privind organizarea administrativ-teritorială a Republicii Moldova”**, intrată în vigoare la 25 mai 2003, concomitent cu adoptarea la 18 martie 2003 a Legii Republicii Moldova nr.123-XV „Privind administrația publică locală”.

Noua legislație privind administrarea publică locală și organizarea administrativ-teritorială a Republicii Moldova s-a răsfrânt pozitiv asupra situației minorităților naționale. Art.4 al Legii privind organizarea administrativ-teritorială a Republicii Moldova stipulează: teritoriul Republicii Moldova este organizat, sub aspect administrativ, în unități administrativ-teritoriale - raioane, orașe și sate. Ținând cont de aceasta, în Moldova sînt create 32 de raioane. Raionul poartă denumirea orașului-resedința - oraș în care își are sediul consiliul raional. Unele orașe au primit statut de municipiu. În conformitate cu art.7, municipiul este o localitate de tip urban cu un rol deosebit în viața economică, social-culturală, științifică, politică și administrativă a țării, cu importante structuri industriale, comerciale și instituții din domeniul învățămîntului, ocrotirii sănătății și culturii. Art.8 prevede că, statutul de municipiu se atribuie orașelor Chișinău, Balți, Bender, Comrat, Tiraspol.

În corespundere cu alin.(2) al art.17 al Legii privind organizarea administrativ-teritorială a Republicii Moldova: “Unitatea administrativ-teritorială de sine stătătoare se formează dacă are o populație, de regulă, de cel puțin 1500 de locuitori și dispune de mijloace financiare suficiente pentru întreținerea aparatului primăriei și instituțiilor sferei sociale ». In cazuri excepționale, Parlamentul poate stabili, prin lege organică, formarea unei unități administrativ-teritoriale de sine stătătoare cu un număr de locuitori mai mic decît cel prevăzut la alin.(2), modificînd anexa respectivă a prezentei legi (alin.3).

Conform Legii privind organizarea administrativ-teritorială a Republicii Moldova nr. 191-XIV din 12 noiembrie 1998, anterioară celei în vigoare, unitatea administrativ-teritorială de sine stătătoare putea fi formată, dacă avea o populație de cel puțin 2500 de locuitori și dispunea de mijloace financiare suficiente pentru întreținerea aparatului primăriei și instituțiilor sferei sociale (alin.2, art.18).

Micșorarea componenței numerice a populației a permis formarea unui șir de unități administrativ-teritoriale de sine stătătoare (sat, comună) cu majoritatea de locuitori aparținând minorităților naționale, ceea ce le-a permis să se implice mai activ în viața social-politică la nivel local, să beneficieze într-o măsură mai mare de drepturile național-culturale prevăzute de legislația în vigoare.

În Legea privind organizarea administrativ-teritorială a Republicii Moldova din 27 decembrie 2001 s-a păstrat existența raionului Taraclia, populat în mare parte de minoritatea bulgară.

Prin Hotărârea Guvernului Republicii Moldova nr.1167 din 29 septembrie 2003 președinților raioanelor, primăriilor municipiilor, conducerii UTA Găgăuzia li se recomandă de a include în atribuțiile funcționale ale unuia din lucrătorii aparatului coordonarea activității în problemele relațiilor interetnice și funcționării limbilor în teritoriu. Actualmente în majoritatea raioanelor sînt specialiști, care au în funcție și problemele ce țin de relațiile interetnice și funcționarea limbilor. Aceasta permite de a menține o legătură permanentă dintre organele administrației publice centrale și cele locale la realizarea politicii în domeniul relațiilor interetnice. Totodată, prin intermediul specialiștilor menționați se realizează cooperarea persoanelor aparținând minorităților naționale cu reprezentanții puterii locale.

În prezent minoritățile naționale sînt reprezentate în multe consilii raionale și în consiliile locale din orașe, municipii, sate și comune, în care constituie majoritatea populației. Persoanele aparținând minorităților naționale sînt reprezentați aproximativ proporțional în aparatele președinților raioanelor, ceea ce corespunde art.24 din Legea cu privire la drepturile persoanelor aparținând minorităților naționale și la statutul juridic al organizațiilor lor (2001). Cu toate acestea, în unele raioane se mai menține disproporția de reprezentanță a minorităților naționale în organele executive locale.

2. *Indicați, formele de antrenare a minorităților naționale în procesul de discutare a reformei constituționale.*

3. *Stabiliți, în ce măsură organele puterii acordă atenție problemelor protecției minorităților naționale, în special, referitor la situația populației din Transnistria în cadrul procesului de negocieri privind posibila schimbare a orînduirii de stat în Republica Moldova.*

În condițiile constituirii societății civile în Republica Moldova, un mecanism de antrenare a reprezentanților minorităților naționale în procesul de discutare a reformei constituționale sînt organizațiile lor obștești etnoculturale și Consiliul coordonator al organizațiilor etnoculturale, care activează pe lîngă Departamentul Relații Interetnice. Caracterul consultativ al Consiliului coordonator, din componență căruia fac parte și conducătorii asociațiilor etnoculturale, este declarat de art.25(2) al Legii cu privire la drepturile persoanelor aparținînd minorităților naționale și la statutul juridic al organizațiilor lor (2001). *(Activitatea Consiliului coordonator al organizațiilor etnoculturale este oglindită în Comentariile Republicii Moldova CM (2002)44 în informațiile la art.15 din Convenția-cadru, p.119).*

Deși, participarea minorităților naționale la discutarea unor probleme importante, cum ar fi reforma constituțională, se realizează prin intermediul membrilor Consiliului coordonator, care participă la diferite întrevederi cu persoanele oficiale ale statului, totuși, sînt create condiții și posibilități pentru expunerea opiniei publice. Pe parcursul anului 2003 liderii organizațiilor etnoculturale au avut întrevederi consultative cu Președintele Republicii Moldova Vladimir Voronin (mai), Președintele Parlamentului Republicii Moldova E.Ostapciuc (noiembrie), Vicepreședintele Parlamentului Republicii Moldova V. Mișin (aprilie), un grup de deputați ai Parlamentului Republicii Moldova (mai). Au fost organizate un șir de întrevederi cu ministrul reintegrării V.Șova. În procesul unui dialog deschis au fost abordate probleme referitor la viitoarea formă a orînduirii de stat a Republicii Moldova.

Reforma constituțională este în directă coerență cu soluționarea problemei Transnistrene. În an.2003 la inițiativa reprezentanților societății civile, preocupați de problema dezintegrării țării, a fost fondat „Forul civic”. Obiectivul acestui For – mobilizarea potențialului societății civile în vederea stabilirii și dezvoltării unui dialog constructiv politic și social între cele două maluri ale Nistrului. O poziție activă în cadrul acestui For dețin și conducătorii asociațiilor minorităților naționale: Comunitatea ucraineană din Republica Moldova, Organizația bulgară „Возрождение”, Comunitatea belorusă din Republica Moldova, Comunitatea bulgară din Republica Moldova, Consiliul coordonator al organizațiilor obștești ruse din Republica Moldova etc. Aceste organizații au participat la masa rotundă sub egida Forului civic „Crearea unui model nou de colaborare civică – cale spre soluționarea problemei transnistrene. Rolul inițiativei civice”, care s-a desfășurat la

25 iulie 2003. Masa rotundă s-a caracterizat printr-o reprezentanță largă a organizațiilor neguvernamentale, inclusiv celor etnoculturale, de pe ambele maluri ale Nistrului. În cadrul mesei rotunde a fost aprobat Consiliul coordonator al Forului civic, printre membrii căruia sînt incluși și reprezentanți ai organizațiilor etnoculturale.

În cadrul Președinției Republicii Moldova în Comitetul de Miniștri al Consiliului Europei, în septembrie 2003, și-a desfășurat lucrările conferința internațională „Conflicte înghețate în Europa – dimensiunea securității democratice – cazul Transnistriei”, organizată de aparatul Ministrului reintegrării și Ministerul Afacerilor Externe.

Anul 2003 se caracterizează prin activizarea procesului de negocieri în vederea reglementării problemei transnistrene. În conformitate cu înțelegerile realizate în cadrul summitului de la Kiev din iulie 2002, reînceperea procesului de negocieri se desfășoară în cadrul formatului pentalateral de negocieri politice cu participarea țărilor-garante Federația Rusă și Ucraina, ceea ce este foarte important, avînd în vedere că în Transnistria locuiesc etnici rusi (29,1% din populație) și etnici ucraineni (28,9%), zeci de mii din ei fiind cetățeni ai acestor state.

Inițiativa Președintelui Republicii Moldova (februarie 2003) privind crearea unei noi constituții a statului reintegrat și constituirea Comisiei constituționale comune a marcat realizarea și dezvoltarea principiilor, fondate în documentul de la Kiev, în care pentru prima dată au apărut cuvintele „federalizarea Moldovei”. Inițiativa Președintelui Republicii Moldova corespunde intereselor populației ambelor maluri ale Nistrului, esența ei constînd în scrierea comună a textului Constituției, ceea ce stabilește mecanisme reale de constituire a statului federativ unitar.

În cadrul acestui proces se conștientizează necesitatea în concordanța standardelor economice și cultural-lingvistice unice și acceptabile pentru Transnistria. Se încurajează contactele umanitare și politica concilierii civice. Cu participarea societății civile se restabilesc și devin mai diverse legăturile științifice și informaționale. Se crează condiții pentru contactele organizațiilor etnoculturale, care reprezintă minoritățile naționale ambelor maluri ale Nistrului. Este de menționat crearea Consiliilor coordonatoare ale organizațiilor etnoculturale ale rușilor, ucrainenilor, belorușilor, polonezilor, din componența cărora fac parte asociațiile obștești din Tiraspol, Rîbnița, Camenca, Bender, Grigoriopol, alte localități ale Transnistriei.

Obiectivul principal este stabilirea mijloacelor coordonate de soluționare a problemelor privind apărarea intereselor populației în întregime. Unele probleme țin de introducerea în Moldova a asigurării medicale obligatorii și necesitatea creării pentru populația din raioanele transnistriei a unor posibilități reale de a beneficia de servicii medicale în raioanele de pe malul drept.

Se intensifică contactele în domeniul educației și instruirii. În general, se modifică mecanismul, practicat de mulți ani în instituțiile de învățământ din Moldova, referitor la abiturienții din raioanele transnistrene.

Prin decizia Ministerului Educației al Republicii Moldova sînt recunoscute actele eliberate de către instituțiile de învățământ din Transnistria, avînd aceiași putere juridică ca și cele ale instituțiilor de învățământ din Moldova. Aceasta va permite deținătorilor acestora de ași continua studiile în universitățile Moldovei sau de a se angaja în cîmpul muncii. Astfel, absolvenții colegiilor din raioanele transnistrene își pot continua studiile la universitățile Moldovei patru ani, și nu cinci ani cum a fost pînă acum, avînd aceleași drepturi ca și absolvenții din partea dreaptă a Nistrului. Discrepanța în sistemul de evaluare a cunoștințelor (respectiv de 10-baluri în Moldova și 5-baluri în Transnistria) va fi soluționată prin intermediul scării de transpunere a notelor.

Fiecare cetățean al republicii beneficiază de dreptul de a se informa și de ași expune opinia, prin intermediul mass-media sau alte mijloace, referitor la mersul procesului de negocieri. Spre exemplu, mai multe ziare din raioanele din dreapta Nistrului au publicat Propunerile privind structura și conținutul viitoarei Constituții a Statului federativ, prezentată de Transnistria la 6 august 2003.

4. Prezentări informația despre schimbările ce țin de moratoriu, declarat la recomandarea Consiliului Europei, privind studierea, statutul limbii ruse și reexaminarea planului de învățământ la istorie.

Tensiunile din ianuarie 2002 privind studierea limbii ruse în școala primară au fost lipsite de motive culturale sau lingvistice. Avînd în vedere recomandările Consiliului Europei, prin Dispoziția ministrului educației nr.59 din 25 februarie 2002 a fost anulată Dispoziția ministrului educației nr.409 din 7 august 2001 cu privire la studierea obligatorie a limbii ruse începînd cu clasa a 2-a cu instruirea în limba de stat.

În prezent, studierea limbii ruse în școlile moldovenești se realizează cîte 2 ore pe săptămîină în clasele 5-9 gimnaziale și în clasele 10-11 din școlile medii de cultură generală. Planurile de învățământ prevăd și studierea limbii ruse în clasele primare și liceene (2 ore pe săptămîină) în calitate de obiect de studiu la dorință.

Constituția Republicii Moldova prevede (art.13, p.3) că, statul contribuie la studierea limbilor de comunicare internațională, printre care se numără și limba rusă. Conform reglementărilor Legii cu privire la funcționarea limbilor vorbite pe teritoriul Republicii Moldova (1989), limba rusă în Republica Moldova are funcția de limbă de comunicare interetnică. Studierea în școli a unei limbi, care nu are statut de limbă oficială, nu afectează procesul de învățământ în școlile cu instruirea în limba de stat, dimpotrivă, aceasta are un rol pozitiv în dezvoltarea dialogului intercultural și înțelegerii reciproce.

Comisia de stat, creată de Guvernul Republicii Moldova, a aprobat Concepția studierii cursului de istorie integrată. Ministerul Educației, în corespundere cu Decizia nr.459, a organizat printre pedagogi un concurs în vederea participării în cadrul experimentului de aplicare practică a Concepției în instituțiile de învățământ preuniversitare. La concurs au participat 100 de pedagogi de istorie din școlile republicii, din care au fost selectați 45. Începând cu 1 septembrie 2003 experimentul privind predarea istoriei integrate este implementat în 63 de școli din 29 raioane ale republicii.

5. Prezentați informația despre situația cu privire la acordarea licenței Universității private din Găgăuzia, fondată de persoanele aparținând minorității găgăuze.

La 28 octombrie 2002 Societatea cu răspundere limitată „Universitatea din Găgăuzia” s-a adresat la Camera de Licențiere cu o cerere de eliberare a licenței pentru activitate de învățământ superior universitar.

La 13 noiembrie 2002 specialiștii Camerei de Licențiere și Ministerului Educației, în rezultatul verificării la fața locului, au constatat neîncadrarea solicitantului în condițiile de licențiere prin neautenticitatea datelor din documentele prezentate și lipsa bazei tehnico-materiale a instituției (a spațiilor adecvate procesului de învățământ, laboratoarelor și sălilor specializate, a bibliotecii, utilajului și mijloacelor tehnice indicate).

Astfel, în temeiul art.11 alin.(3), a) și b) al Legii nr.451-XV din 30.07.2001 „Privind licențierea unor genuri de activitate”, prin decizia nr.1584 din 19.11.2002 Camera de Licențiere a respins cererea de eliberare a licenței SRL „Universitatea din Găgăuzia”.

Până în prezent instituția de învățământ nominalizată nu s-a adresat cu o nouă cerere de eliberare a licenței.

6. Specificați, care este situația privind recunoașterea de către Moldova a diplomelor universitare, primite în Bulgaria de către studenții aparținând minorității bulgare.

În anul 2000 la Sofia a fost semnat Acordul privind recunoașterea reciprocă a documentelor de studii preuniversitare, universitare și postuniversitare dintre Guvernul Republicii Moldova și Guvernul Republicii Bulgaria. Conform acestui Acord sînt recunoscute următoarele documente:

- documentele privind absolvirea gimnaziilor, liceelor, școlilor medii de cultură generală și colegiilor profesionale, eliberate în Moldova și Bulgaria;

- diplomele de studii superioare cu titlu "licențiat" și gradul „magistru”;
- diplomele privind conferirea titlului științific „doctor”, „doctor habilitat” și „doctor în științe”;
- documentele privind conferirea gradului științific „conferențiar”, eliberate în Moldova și documentele privind conferirea gradului științific „docent”, eliberate în Bulgaria.

Acordul este în vigoare și toți solicitanții au dreptul de a primi statut echivalent cu documentele de studii, titlurile și gradele științifice.

Încheiere

Prezentul Raport este întocmit în baza art.25, paragraful 2, al Convenției-cadru pentru protecția minorităților naționale, în cadrul ciclului II de monitorizare de către Consiliul European a implementării ei în Republica Moldova și cuprinde perioada anilor 1999-2003. Călăuzindu-se de recomandările Comitetului consultativ pentru realizarea Convenției-cadru a Consiliului European, autorul raportului dat – Departamentul Relații Interetnice – a utilizat informațiile privind implementarea acestui document, prezentate de ministere și departamente, organele puterii executive locale, organizațiile obștești și alte instituții.

Pe parcursul perioadei prezentate în Raport, Republica Moldova în calitate de stat – participant la Convenția-cadru - realizând angajamentele internaționale asumate, a obținut rezultate semnificative în domeniul respectării drepturilor minorităților naționale. Totodată, persistă neajunsuri în procesul de implementare a legilor adoptate; nu este suficient de înalt climatul general de toleranță și cooperare interetnică în societatea moldovenească; este de menționat necunoașterea de către funcționarii publici a standardelor naționale și internaționale privind respectarea minorităților naționale.

Având în vedere opinia publică a reprezentanților minorităților naționale, potențialul relațiilor interetnice binevoitoare ce s-au statornicit timp de secole, existența cadrului legislativ corespunzător, implementarea în continuare a principiilor Convenției-cadru va fi orientată întru realizarea următoarelor obiective:

- modificarea și completarea Legii privind avocații parlamentari, Legii cu privire la funcționarea limbilor vorbite pe teritoriul Republicii Moldova, altor legi, în scopul ajustării lor la necesitățile populației poliethnice;
- ratificarea Cartei Europene a limbilor regionale sau minoritare;
- realizarea recensământului populației Republicii Moldova;

- elaborarea criteriilor de stabilire a nivelului de cunoaștere a limbii de stat de către diferite categorii de funcționari;
- respectarea principiului reprezentanței proporționale în organele puterii de stat, organele judiciare, poliție, armată.

Ex: T. Levandovskaia,
I. Pivovar, A. Poleacova